

**„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”
Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej
w ramach Pomocy Technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.**

Ocena ex-ante ryzyka dla zastosowania instrumentów finansowych o charakterze gwarancyjnym w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Warszawa, 15 marca 2019 r.

Autorzy:
Maciej Gajewski, Jan Szczucki

Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o. o.

00-728 Warszawa, ul. Kierbedzia 4
tel. 22 256 39 00, fax. 22 256 39 10
biuro@pag-uniconsult.pl
www.pag-uniconsult.pl

SPIS TREŚCI

1	Podsumowanie	4
2	Wprowadzenie	5
2.1	Kontekst oceny ryzyka gwarancji	5
2.2	Cele badania	6
2.3	Metodologia (techniki badawcze) i przebieg badania	7
3	Ocena ryzyka gwarancji – regulacje prawne i doświadczenia okresu programowego 2014-2020	10
4	Wyniki badań jakościowych	16
4.1	Ocena trafności instrumentu gwarancyjnego w ramach PROW	16
4.2	Ryzyko związane z kredytowaniem sektora rolnego i przetwórstwa rolno-spożywczego	20
4.3	Ocena dostępu do kredytów – perspektywa kredytobiorców	22
5	Ustalenia ilościowe dla oszacowania ryzyka gwarancji i wielkości mnożnika dla instrumentu gwarancyjnego	23
5.1	Kluczowe statystyki w zakresie szacowania ryzyka gwarancji	23
5.2	Badanie sektora banków spółdzielczych dla potrzeb oceny ryzyka gwarancji	27
5.2.1	Nota metodologiczna	27
5.2.2	Produkty kredytowe i problematyka zabezpieczeń	27
5.2.3	Uwagi na temat ryzyka finansowania działalności rolniczej i przetwórstwa rolno-spożywczego	33
5.2.4	Efekty programu gwarancyjnego	38
6	Ocena ryzyka instrumentu gwarancyjnego przewidzianego w ramach PROW oraz oszacowanie wielkości mnożnika	42
Załączniki (zestawienie wywiadów i warsztatów)		45
	Lista wywiadów indywidualnych z interesariuszami instrumentu gwarancyjnego PROW 2014-2020	46
	Źródła zastane	47
	Spis tabel i wykresów	49

1 Podsumowanie

Niniejszy dokument przedstawia wyniki badania, w ramach którego oszacowano (cel badania) ryzyko gwarancji oraz mnożnik dla planowanego instrumentu gwarancyjnego, opartego na środkach finansowych pochodzących z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020).

Niniejszą analizę przeprowadzono w celu realizacji obowiązku wynikającego z przepisów unijnych, które wymagają, w przypadku ustanowienia instrumentu gwarancyjnego, kapitalizowanego w oparciu o środki Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych, przeprowadzenia uzupełniającej analizy ex-ante ryzyka gwarancji, w ramach której należy dokonać ostrożnego oszacowania poziomu tego ryzyka (tj. dokonać oszacowania współczynnika wypłat gwarancji) oraz określić zakładany efekt mnożnikowy stosowania instrumentu gwarancyjnego – regulacje na ten temat zawiera Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) nr 480/2014 z 3 marca 2014 r. Dodatkowe wskazania prezentuje metodyka przeprowadzania oceny ryzyka gwarancji opisana w unijnej metodologii, dotyczącej opracowywania ocen ex-ante instrumentów finansowych. Regulacje te wykorzystano do przeprowadzenia ww. oszacowań.

Oszacowania ryzyka gwarancji i mnożnika instrumentu gwarancyjnego dokonano w oparciu o informacje zgromadzone przy wykorzystaniu trzech technik badawczych:

- 1) desk research, tj. analizy źródeł zastanych, którą objęto szereg dokumentów, opracowań i statystyk związanych z tematyką szacowania ryzyka gwarancji,
- 2) indywidualnych wywiadów pogłębionych, przeprowadzonych z interesariuszami instrumentu gwarancyjnego (w tym bankami oraz potencjalnymi odbiorcami ostatecznymi gwarancji – rolnikami i przedsiębiorcami) oraz
- 3) panelu eksperckiego, w ramach którego podsumowano i przedyskutowano wyniki badania.

Na podstawie danych pozyskanych w toku przeprowadzonego badania, w tym dotyczących jakości portfela kredytów udzielanych rolnikom / gospodarstwom rolnym oraz przedsiębiorcom funkcjonującym w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego, oszacowano ryzyko związane z wypłatą gwarancji w wysokości:

- **23%**, przy założeniu udziału w docelowym portfelu gwarancji kredytów:
  - dla rolników / gospodarstw rolnych na poziomie 30%,
  - dla sektora przetwórstwa rolno-spożywczego na poziomie 70%.
- Z kolei wartość mnożnika oszacowano **w wysokości 5,80**:
  - przy założeniu średniego udziału gwarancji w zabezpieczanym przez nią kredycie na poziomie 75%.

Warszawa, 15.03.2019 r.

2 Wprowadzenie

2.1 Kontekst oceny ryzyka gwarancji

Unijne mechanizmy transferu wsparcia opierają się na wykorzystaniu różnych form finansowania. W ramach środków finansowych, których obecne źródło (w perspektywie programowej na lata 2014-2020) stanowią Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne (EFSI)¹, jedną z tych form stanowią instrumenty finansowe, rozumiane jako unijny środek wsparcia finansowego przekazywany z budżetu, aby zrealizować jeden lub większą liczbę określonych celów polityki Unii, który to instrument może przybierać formę inwestycji kapitałowych lub inwestycji quasi-kapitałowych, pożyczek lub gwarancji, lub innych instrumentów opartych na podziale ryzyka, i który w stosownych przypadkach może być łączony z innymi formami wsparcia finansowego lub ze środkami finansowymi podlegającymi zarządzaniu dzielonemu lub środkami finansowymi Europejskiego Funduszu Rozwoju². Warto przy tym dodać, że w obecnej perspektywie zakłada się wykorzystywanie instrumentów finansowych w szerszej skali, niż miało to miejsce wcześniej, pamiętając jednak, że stosowanie instrumentów finansowych musi spełniać szczególne warunki i zasady określone dla instrumentów finansowych.

Regulacje unijne przewidują określone, specyficzne warunki i zasady wykorzystywania instrumentów finansowych. Przede wszystkim powinny być one stosowane w sytuacjach konieczności przeciwdziałania zawodnościom rynkowym, występowania nieoptymalnego poziomu inwestycji lub w celu redukcji (eliminacji) zjawiska luki finansowej. Instrumenty finansowe powinny być projektowane w taki sposób, aby zapewnić efekt dodatkowości finansowania unijnego w stosunku do środków krajowych, a także nie powodować zniekształceń wolnej konkurencji oraz aby ich stosowanie generowało efekty mnożnikowe. W związku z tymi wymogami, stosowanie instrumentów finansowych w programach operacyjnych uzależniono od ustaleń wynikających z obligatoryjnych dokumentów o charakterze planistycznym tj. tzw. analiz (ocen) ex-ante instrumentów finansowych.

---

¹ EFSI obejmują: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejski Fundusz Społeczny (EFS), Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Europejski Fundusz Morski i Rybacki (EFMR) oraz Fundusz Spójności – regulacja art. 1 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006, Dz. Urz. UE L 347/320 z dnia 20.12.2013 r. (tzw. Rozporządzenie Ogólne).

² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r. w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego Unii, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1296/2013, (UE) nr 1301/2013, (UE) nr 1303/2013, (UE) nr 1304/2013, (UE) nr 1309/2013, (UE) nr 1316/2013, (UE) nr 223/2014 i (UE) nr 283/2014 oraz decyzję nr 541/2014/UE, a także uchylające rozporządzenie (UE, Euratom) nr 966/2012 z dnia 18 lipca 2018 r. (Dz. Urz. UE L 193, str. 1).

Analizy te, oparte na wynikach towarzyszących im badań rynkowych, powinny wskazywać dziedziny wykorzystania, adekwatne formy i skalę interwencji realizowanej za pomocą instrumentów finansowych. W ich ramach powinny być również oszacowane efekty stosowania instrumentów finansowych z punktu widzenia celów polityki / programów operacyjnych, w ramach których zakłada się dystrybucję wsparcia poprzez instrumenty finansowe.

W architekturze form instrumentów finansowych uwzględniono instrumenty gwarancyjne, stanowiące zobowiązanie gwaranta do przejścia odpowiedzialności za całość lub część długu podmiotu trzeciego w przypadku niewywiązania się przez ten podmiot z ciążących na nim zobowiązań dłużnych. Natomiast istota operacyjna instrumentów gwarancyjnych polega na tym, że mają one pośredni charakter, w takim znaczeniu, iż służą aktywizowaniu procesów pozyskiwania finansowania ze źródła zewnętrznego poprzez przejęcie części ryzyka z tytułu udzielonego finansowania (np. kredytu lub pożyczki).

Ustalenia będące podstawą decyzji w sprawie stosowania instrumentów gwarancyjnych powinny wynikać z analizy ex-ante instrumentów finansowych, przy czym, zgodnie z regulacjami unijnymi, w przypadku instrumentów gwarancyjnych niezbędne jest przeprowadzenie również dodatkowej oceny ex-ante³, dotyczącej tego typu instrumentu. Analiza taka powinna uwzględniać oszacowanie poziomu ryzyka (współczynnik wypłat gwarancji) oraz określić zakładany efekt mnożnikowy stosowania gwarancji.

2.2 Cele badania

W aktualizacji oceny ex-ante instrumentów finansowych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020)⁴ stwierdzono, że:

- zarówno w przypadku gospodarstw rolnych, jak i podmiotów sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw działających w dziedzinie przetwórstwa rolno-spożywczego główną przeszkodę w dostępie do finansowania dłużnego stanowią wysokie wymagania, stawiane przez banki w zakresie wymaganych zabezpieczeń (natomiast mniejsze jest znaczenie kosztu finansowania)⁵,

---

³ Odpowiednie regulacje, dotyczące instrumentów gwarancyjnych zawiera Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) nr 480/2014 z dnia 3 marca 2014 r., uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, Dz. Urz. UE L 138/5 z dnia 03.03.2014 r.

⁴ „Ocena ex-ante zasadności zastosowania instrumentów finansowych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020”, MRiRW, styczeń 2019 r. Dokument przygotowany jako realizacja wymogów art. 37 ust. 2 Rozporządzenia Ogólnego, stanowiący jednocześnie aktualizację i uzupełnienie oceny ex-ante wykonanej w 2016 r.

⁵ „Ocena ex-ante instrumentów finansowych /.../”, op. cit., s. 5.

- równolegle, stwierdzono występowanie wysokiego zapotrzebowania na finansowanie zewnętrzne w obu wyżej wymienionych grupach podmiotów⁶, które – w świetle konkluzji wcześniejszej – mogą pozostawać niezaspokojone,
- w konsekwencji obu powyższych ustaleń, zidentyfikowano występowanie zjawiska luki w dostępie do finansowania zewnętrznego⁷, konkludując, że do ograniczenia tej luki posłużyć może uruchomienie instrumentu finansowego, skapitalizowanego w oparciu o środki PROW 2014-2020.

W związku z powyższymi ustaleniami, za zasadne uznano uruchomienie w oparciu o środki PROW 2014-2020 instrumentu gwarancyjnego (jest to główna konkluzja cytowanej oceny ex-ante).

Z podjętych decyzji związanych z uruchomieniem instrumentu gwarancyjnego wynika konieczność przeprowadzenia uzupełniającej oceny ex-ante ryzyka gwarancji, mającej na celu oszacowanie spodziewanego i niespodziewanego ryzyka gwarancji oraz ustalenie współczynników mnożnikowych dla zaplanowanego instrumentu gwarancyjnego.

Celem niniejszego opracowania jest zatem:

- 1) Oszacowanie, w oparciu o ostrożne podejście, poziomu ryzyka dla przewidzianego w ramach PROW 2014-2020 instrumentu gwarancyjnego, z odpowiednim uwzględnieniem warunków rynkowych oraz przewidywanej polityki inwestycyjnej, zgodnej z celami programu operacyjnego, zasadami ekonomiki i efektywności,
- 2) Na podstawie oceny poziomu ryzyka, oszacowanie współczynników mnożnikowych, które powinny być osiągnięte przez wspierany instrument, oferujący gwarancje w ramach PROW 2014-2020.

2.3 Metodologia (techniki badawcze) i przebieg badania

Oszacowania współczynnika ryzyka gwarancji i efektów mnożnikowych instrumentu gwarancyjnego PROW dokonano posiłkując się źródłami informacji pozyskanymi w wyniku przeprowadzenia dedykowanych badań. W celu zapewnienia różnorodności źródeł informacji, a także podniesienia trafności formułowanych wniosków, w badaniach uwzględniono trzy generalne perspektywy oglądu analizowanej problematyki. Specyfikuje i opisuje je Tabela 1.

---

⁶ Zapotrzebowanie gospodarstw rolnych na finansowanie długoterminowe oszacowano w wysokości ok. 27,1 mld zł rocznie, a przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego na poziomie ok. 0,5 mld zł, „Ocena ex-ante instrumentów finansowych /.../”, op. cit.

⁷ W przypadku gospodarstw rolnych lukę w finansowaniu oszacowano w wysokości ok. 11,6 mld zł, a w przypadku przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego na poziomie ok. 0,2 mld zł, „Ocena ex-ante instrumentów finansowych /.../”, op. cit.

Tabela 1. Perspektywy badawcze w ocenie ex-ante ryzyka gwarancji (PROW 2014-2020)

Lp.	Perspektywa	Opis
1	Programowa i zarządcza	Przedstawiciele Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Instytucja Zarządzająca PROW) tj. podmiotu decydującego o uruchomieniu instrumentu gwarancyjnego w oparciu o ustalenia analizy ex-ante instrumentów finansowych w ramach PROW 2014-2020 (posiłkowo, także inne instytucje centralne).
2	Instytucji finansowych	Przedstawiciele podmiotów będących dostawcami finansowania dłużnego (banków i pozabankowych instytucji finansowych), do których skierowana zostanie oferta instrumentu gwarancyjnego, umożliwiającą im finansowanie kwalifikowalnych przedsięwzięć w szerszym zakresie i/lub finansowanie potrzeb nowych grup kredytobiorców (w przypadku których występują problemy z odpowiednim zabezpieczeniem zobowiązań dłużnych, wynikających z pozyskiwanego finansowania).
3	Ostateczni odbiorcy wsparcia	Podmioty – rolnicy oraz mikro, mali i średni przedsiębiorcy sektora przetwórstwa rolno-spożywczego – korzystający z gwarancji, jako zabezpieczenia zaciąganych zobowiązań dłużnych (kredytów).

Źródło: opracowanie własne (metodyka badawcza).

Niezbędne dla celów oceny ryzyka gwarancji informacje pozyskiwano poprzez zastosowanie czterech technik badawczych, kierowanych do przedstawicieli poszczególnych perspektyw oglądu analizowanej tematyki (każdorazowo, z uwzględnieniem specyfiki merytorycznej przedstawicieli tych perspektyw).

Tabela 2. Techniki gromadzenia danych w ocenie ryzyka gwarancji (PROW 2014-2020)

Lp.	Technika badawcza	Źródło informacji / typ respondenta	Próba badawcza ⁸
1	Analiza źródeł zastanych	Dokumenty i opracowania pozostające w związku z przedmiotem analizy ex-ante ryzyka gwarancji, obejmujące: <ul style="list-style-type: none"> • statystyki publiczne, w tym dane na temat jakości portfeli kredytowych, • ekspertyzy tematyczne, • analizy ex-ante programów wsparcia, w tym dotyczących gwarancji (w krajowych i regionalnych) 	Zbiór i kwerenda dokumentów / źródeł zastanych

⁸ Szczegóły dotyczące respondentów uwzględnionych w ramach prób badawczych przedstawiono w Załączniku do opracowania.

Lp.	Technika badawcza	Źródło informacji / typ respondenta	Próba badawcza ⁸
		programach operacyjnych), <ul style="list-style-type: none"> • opracowania Głównego Urzędu Statystycznego i Związku Banków Polskich, a także • adekwatne opracowania / raporty kluczowych instytucji nadzorczych / regulacyjnych (Narodowy Bank Polski i Komisja Nadzoru Finansowego). 	
2	Indywidualne wywiady pogłębione	Respondenci reprezentujący podmioty / instytucje w ramach uwzględnionych w badaniu perspektyw oglądu problematyki ryzyka gwarancji, w tym:	Σ IDI = 24
		• Instytucje centralne	IDI x 4
		• Instytucje przedstawicielskie sektora bankowego	IDI x 2
		• Banki	IDI x 7
		• Organizacje rolnicze i przetwórstwa rolno-spożywcze	IDI x 4
		• Potencjalni odbiorcy ostateczni oferty gwarancyjnej PROW	IDI x 3
		• Pozabankowe instytucje finansowe	IDI x 2
		• Instytucje przedstawicielskie sektora pozabankowych funduszy pożyczkowych i poręczeńowych	IDI x 2
3	Badanie internetowe (CAWI) ⁹	Ankieta internetowa wśród banków spółdzielczych (baza danych skonstruowana przez Wykonawcę dla potrzeb badania)	CAWI n = 89 r/r $\approx$ 17,5%
4	Panel ekspercki	Prezentacja i moderowana dyskusja ekspercka nad wynikami badania (krytyczna analiza ustaleń oceny ex-ante „ryzyka gwarancji”).	PN x 1

Źródło: opracowanie własne (metodyka badawcza).

Przedmiotowe badania realizowane były w okresie luty – marzec 2019 r. Zapoczątkowało je spotkanie zespołu eksperckiego Wykonawcy z przedstawicielami Zamawiającego (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi). Spotkanie to poświęcono doprecyzowaniu zakresu badania, źródeł danych będących w posiadaniu Zamawiającego oraz (wstępnie) omówieniu zawartości niniejszego opracowania podsumowującego ocenę ryzyka gwarancji. W trakcie realizowanych badań nie napotkano żadnych specjalnych trudności, które w sposób istotny utrudniałoby sformułowanie konkluzji badawczych.

⁹ Ang. Computer Assisted Web Interview.

3 Ocena ryzyka gwarancji – regulacje prawne i doświadczenia okresu programowego 2014-2020

W okresie programowania 2014-2020 zasadniczej zmianie uległy regulacje unijne, dotyczące wspierania ze środków EFSI instrumentów poręczeniowych i gwarancyjnych¹⁰.

W poprzednim okresie programowania (2007-2013) regulacje te miały znacząco różny od obecnie obowiązujących charakter: w tamtym czasie w sytuacji, gdy w danym programie operacyjnym było przewidziane stosowanie instrumentów poręczeniowych / gwarancyjnych, wkład programu (oraz wkład krajowy) był równy docelowej wartości, mających być udzielonych, gwarancji / poręczeń, powiększonej o przewidywane koszty zarządzania. Tego typu sytuacja budziła pewne wątpliwości, ze względu na to, w przypadku udzielania poręczeń / gwarancji ponoszone koszty (oczywiście poza kosztami zarządzania instrumentem) dotyczą tylko sytuacji, w których występuje konieczność pokrycia zabezpieczonego zobowiązania. Wypłata zaś następuje tylko w sytuacjach, w których występują problemy ze spłatą gwarantowanego (poręczanego kredytu), najczęściej zaś po wypowiedzeniu umowy kredytowej i postawieniu kredytu w stan natychmiastowej wymagalności¹¹. Naturalnie, ryzyko takiej sytuacji zależy od ryzyka kredytowego dla danego typu projektu / rodzaju finansowania i jest oczywiście znacząco niższe od 100%. Stąd też Komisji Europejska w regulacjach dotyczących stosowania instrumentów finansowych w okresie programowania 2014-2020 zaproponowała zastosowanie całkowicie innego podejścia.

Mianowicie, dla instrumentów poręczeniowych finansowanych ze środków EFSI okresu 2014-2020, przed uruchomieniem instrumentu niezbędne jest, zgodnie z regulacjami unijnymi, przeprowadzenie dodatkowej (ostrożnej – ang. *prudent*) oceny *ex ante*¹², służącej oszacowaniu ryzyka działalności gwarancyjnej oraz uzyskiwanych dzięki niej efektów mnożnikowych, wynikających z aktywizacji finansowania z innych źródeł. Wymagane jest oszacowanie, w drodze oddzielnej oceny *ex-ante*, uzupełniającej ocenę *ex-ante* instrumentów finansowych, spodziewanego i niespodziewanego poziomu ryzyka, czyli wysokości środków finansowych wystarczających do zagwarantowania określonej wartości kredytów/pożyczek i pokrycia związanych z nimi wypłat. Na podstawie oceny *ex-ante* ryzyka ustanawiany jest odpowiedni współczynnik mnożnikowy, który rozumiany jest jako wielokrotność kwoty wkładu z programu, przeznaczonej na pokrycie spodziewanych

---

¹⁰ W Polsce przeważnie stosowanym instrumentem zabezpieczającym są poręczenia, udzielane na zasadach kodeksu cywilnego, choć niekiedy stosowane są też gwarancje – właśnie gwarancji udziela Bank Gospodarstwa Krajowego, który ma oferować je ze środków PROW. Dlatego też, pisząc o ofercie gwarancyjnej i o gwarancjach, w całym raporcie będziemy zamiennie używać pojęcia oferty poręczeniowej i poręczeń.

¹¹ Szczegółowe rozwiązania zależą od warunków uzgodnionych pomiędzy instytucją udzielającą gwarancji/poręczeń i są opisane w odpowiedniej umowie o współpracy.

¹² Odpowiednie regulacje zawiera Rozporządzenie Delegowane (op. cit.) oraz dodatkowo metodyka przeprowadzania oceny ryzyka gwarancji opisana w unijnej metodologii realizacji ocen *ex-ante* instrumentów finansowych: 'Ex-ante assessment methodology for financial instruments in the 2014-2020 programming period. General methodology covering all thematic objectives', European Commission, European Investment Bank, Version 1.2 - April 2014, s. 101-103.

i niespodziewanych strat z nowych pożyczek lub innych instrumentów podziału ryzyka, które mają być pokryte z gwarancji (poręczeń) w stosunku do wartości odpowiednich wypłaconych nowych pożyczek lub innych instrumentów podziału ryzyka (kwestie te reguluje art. 8 Rozporządzenia Delegowanego).

Przepis ten ma daleko idące konsekwencje dla zasad wsparcia instrumentów poręczeniowych / gwarancyjnych ze środków strukturalnych: oznacza on bowiem, że wkład środków strukturalnych jest teoretycznie przeznaczony tylko na pokrycie wypłat poręczeń oraz kosztów zarządzania / opłat za zarządzanie, naturalnie w praktyce tak raczej nie będzie, gdyż przeważnie „ostrożna” ocena oznacza, że szacunki ryzyka powinny być dokonywane z zachowaniem odpowiedniego marginesu bezpieczeństwa. W związku z tym, zasoby pozostałe po zaangażowaniu i następnie uwolnieniu środków pochodzących z wkładu Programu do instrumentu gwarancyjnego (a zatem wkład Programu, pomniejszony o koszty zarządzania instrumentem i ewentualne wypłaty z tytułu udzielonych gwarancji) powinny zostać wykorzystywane zgodnie z celami programu albo w ramach tego samego instrumentu finansowego lub, w następstwie wycofania tych środków finansowych z instrumentu, w ramach innych instrumentów finansowych (odpowiednie regulacje dotyczące tej kwestii znajdują się w art. 44 i 45 Rozporządzenia 1303/2013)¹³.

Nowe przepisy, dotyczące poręczeń i gwarancji, są dostosowane przede wszystkim do tzw. poręczeń portfelowych (a także reporeczeń, które również mają portfelowy charakter), w ramach których instytucja poręczeniowa / gwarancyjna, co do zasady, nie dokonuje indywidualnej oceny wniosku o poręczenie / gwarancję, ale poszczególne transakcje są kwalifikowane do objęcia poręczeniem / gwarancją przez instytucję udzielającą finansowania (najczęściej jest to bank). W przypadku poręczeń portfelowych można bowiem ograniczyć poziom wypłat z tytułu poręczeń / gwarancji, stosując limit wypłat (tzw. „cap”). Polega on na tym, że w umowie z bankiem kredytującym instytucja udzielająca poręczenia / gwarancji zastrzega, że udziela ich w określonej relacji do wartości kredytu (np. do 70% kapitału kredytu), dla kredytów o określonych parametrach, a jednocześnie wypłaty poręczenia / gwarancji z tytułu niespłaconych kredytów nie mogą być wyższe niż określona część zabezpieczonego w ten sposób portfela. W związku z tym, instytucja udzielająca poręczenia / gwarancji jest w dość bezpiecznej sytuacji: jeżeli „cap” jest równy oszacowanemu ryzyku, w zasadzie nie istnieje niebezpieczeństwo, że wypłaty przekroczą wielkość alokacji przeznaczonej na instrument gwarancyjny.

Przykładowo, jeżeli dana gwarancja zabezpiecza portfel kredytów o wartości 10 milionów złotych, portfel gwarancji wynosi 7,5 miliona złotych, a wielkość limitu wypłat („cap”) wynosi 10%, to przy danej wartości portfela gwarancji maksymalna skumulowana wartość wypłat nie może przekroczyć 750 tysięcy złotych, gdy suma wniosków o wypłatę przekroczy tę kwotę dalsze wypłaty nie będą dokonywane. Warto jednak zauważyć, że złożenie wniosków

---

¹³ Rozporządzenie Ogólne, op. cit.

o wypłaty przekraczających kwotę wynikającą z „cap” ostatecznie zamyka bankom kredytującym możliwość uzyskania środków. Jednakże „cap” jest ustalany w relacji do wartości aktualnego portfela gwarancji, stąd też, jeżeli wzrośnie wartość portfela gwarancji (wskutek udzielenia nowych, zabezpieczonych gwarancją kredytów), wartość wypłat może znowu osiągnąć poziom poniżej odpowiedniego „cap” i kolejne wypłaty będą możliwe. Odrębną kwestią jest oszacowanie tzw. mnożnika, czyli relacji pomiędzy wkładem środków z programu operacyjnego, a objętymi poręczeniem / gwarancją kredytami. Szacunki mnożnika opierają się na dwóch zasadniczych wielkościach:

- oszacowaniu poziomemu ryzyka oraz
- oszacowaniu średniego udziału poręczenia / gwarancji w kredycie.

Oszacowanie poziomu ryzyka powinno się opierać na analizie jakości portfeli instrumentów dłużnych o charakterystykach zbliżonych do planowanego instrumentu, a także (o ile takie dane są dostępne) zbliżonych instrumentów poręczeniowych. Dodatkowo, należy wziąć pod uwagę perspektywę rozwojową danej branży i przewidywania, dotyczące koniunktury w jej ramach. W przypadku zastosowania limitu wypłat („cap”) szacunek ryzyka powinien uwzględniać swego rodzaju „premię” dla kredytodawcy za zastosowanie tego rozwiązania.

Z kolei oszacowanie średniego udziału poręczenia / gwarancji w kredycie musi się opierać na analizie tego typu relacji w ramach innych instrumentów poręczeniowych / gwarancyjnych oraz ocenie eksperckiej. Warto bowiem pamiętać, że poszczególne instrumenty poręczeniowe / gwarancyjne mogą mieć odmienny maksymalny udział w zabezpieczanym kredycie (typowo udział ten waha się od 50% do 80%, przy czym 80% jest wartością maksymalną wynikającą z odpowiednich wytycznych Komisji Europejskiej¹⁴). W tym przypadku ważną rolę odgrywa też wysokość prowizji za udzielenie poręczenia / gwarancji. Im jest ona wyższa, tym bardziej można przypuszczać, że kredytobiorca będzie starał się zmniejszyć wartość gwarancji, skorzystanie z której naraża go wszakże na ponoszenie istotnych kosztów. Dodatkowo, duże znaczenie odgrywa również relacja pomiędzy ceną poręczenia / gwarancji, a kosztem skorzystania z innych alternatywnych rodzajów zabezpieczeń (to jednak jest już bardzo trudno wycenić).

Wartość mnożnika można zatem przedstawić następująco:

$$Mn = \frac{1}{\frac{Ryz}{Uk}}$$

Gdzie:

Mn – mnożnik,

Ryz – wielkość oszacowanego ryzyka wypłaty gwarancji,

Uk – przeciętny udział poręczenia / gwarancji w kapitale kredytu.

---

¹⁴ Obwieszczenie Komisji w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE do pomocy państwa w formie gwarancji, Dz. Urz. UE C 155/10 z dnia 20.06.2008 r.

Mnożnik jest zatem tym większy, im niższe jest ryzyko danego instrumentu gwarancyjnego i im niższy jest przeciętny udział poręczenia / gwarancji w zabezpieczanym kredycie. Paradoksalnie, można zatem stwierdzić, że wysoki mnożnik osiągają instrumenty, w których wsparcie publiczne jest mniej potrzebne, o niewielkim ryzyku i niewysokim udziale gwarancji w zobowiązaniu. Przykładowo, w sytuacji 10% ryzyka wypłaty i wynoszącym 50% przeciętnym udziale gwarancji w kredycie mnożnik może osiągnąć (realnie rzadko spotykaną) wartość 20. Z kolei w sytuacji wysokiego 50% ryzyka wypłaty i maksymalnego 80% udziału gwarancji w kredycie wartość mnożnika spada do 2,5. Poniżej prezentujemy szacowane współczynniki ryzyka gwarancji, ustalone w ramach ocen ex ante wybranych programów operacyjnych oraz mnożniki. Zestawienie to ma charakter poglądowy, gdyż instrumenty poręczeniowe, których dotyczyły oszacowania były zróżnicowane.

Tabela 3. Szacunki ryzyka gwarancji oraz mnożnika kapitałowego w ramach zrealizowanych ocen ex ante ryzyka programów operacyjnych dla okresu programowania 2014-2020

Program w ramach którego było szacowane ryzyko gwarancji	Typ instrumentu	Szanowany poziom ryzyka	Szacowany mnożnik
Program Operacyjny Inteligentny Rozwój ¹⁵	Gwarancje w ramach Funduszu Gwarancyjnego POIR	30%	5,12
Regionalne programy operacyjne ¹⁶	Poręczenia dla MŚP nie będących start-upami	25%	6,15
	Poręczenia dla start-upów	35%	4,40
Program Operacyjny Polska Cyfrowa ¹⁷	Poręczenia dla przedsiębiorców telekomunikacyjnych oraz inwestycji szerokopasmowych	45%	2,78
Program Operacyjny Wiedza-Edukacja-Rozwój ¹⁸	Poręczenia dla podmiotów ekonomii społecznej ¹⁹	50%	2,79

Źródło: opracowania wskazane w przypisach

¹⁵ Źródło: Ekspertyza „Ocena ex-ante ryzyka dla gwarancji w ramach finansowania ze środków UE na lata 2014-2020 przedsięwzięć w zakresie realizacji celów tematycznych: wzrost konkurencyjności sektora MŚP oraz wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji w przedsiębiorstwach”, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2014 r.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ „Uzupełnienie oceny ex-ante instrumentów finansowych w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa w zakresie analizy możliwości wykorzystania instrumentów o charakterze gwarancyjnym”, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2017 r.

¹⁸ „Ocena ex ante ryzyka dla zastosowania instrumentów finansowych o charakterze gwarancyjnym oferowanych podmiotom ekonomii społecznej w ramach PO WER”, PAG Uniconsult na zlecenie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2015 r.

¹⁹ Szacunek ryzyka dotyczył trzech potencjalnych produktów poręczeniowych (poręczenie mikro, poręczenie mikro+ oraz reporeczenie).

W kolejnej tabeli prezentujemy relację pomiędzy wartością udzielonych poręczeń i gwarancji a wartością zabezpieczonych w ten sposób kredytów i pożyczek.

Tabela 4. Relacja pomiędzy wartością udzielonych gwarancji i poręczeń a wartością zabezpieczonego finansowania (kredytów i pożyczek) w ramach wybranych programów wsparcia

Program w ramach którego było szacowane ryzyko gwarancji	Prowizja	Wartość udzielonych gwarancji (poręczeń)	Wartość udzielonego finansowania	Maksymalny udział gwarancji	Relacja wartości gwarancji do kapitału kredytu
Gwarancja de minimis (dane na 31.01.2019)	0,5% rocznie	55,679 mld	99,188 mld	60%	56,1%
Gwarancja z regwarancją COSME (dane na 31.12.2018)	1% rocznie	2,279 mld	2,848 mld	80% ²⁰	80%
Gwarancja Biznes Max (FG PO IR, dane na 31.12.2018)	brak	68,3 mln	109,2 mln	80%	62,5%
Lokalne i regionalne fundusze poręczeń kredytowych (dane na 31.12.2017; za rok 2017)	Zróżnicowana	1,591 mld ²¹	3,392 mld	Zróżnicowany, na ogół od 60% do 80%	46,9%

Źródło: Bank Gospodarstwa Krajowego, Krajowe Stowarzyszenie Funduszy Poręczeniowych. Wszystkie dane w złotych polskich.

Jak widać, realny udział poręczenia / gwarancji w kredycie (poza specyficznym produktem COSME, w którym standardowo wynosi on zawsze 80%) jest wyraźnie niższy od maksymalnego dopuszczalnego udziału poręczenia / gwarancji w zabezpieczanym finansowaniu. Przeciętnie wynosi on (poza COSME) od 70% do 95% maksymalnego pułapu gwarancji / poręczenia. Fakt ten jest dość łatwy do wytłumaczenia, przede wszystkim przedsiębiorcy nie są zbyt skłonni do korzystania z poręczeń / gwarancji (o ile nie są one dostępne bezpłatnie) o większej wartości, niż jest to absolutnie niezbędne (muszą bowiem

²⁰ Ze względu na to, że ten instrument gwarancyjny jest objęty regwarancją Europejskiego Funduszu Inwestycyjnego, wszystkie udzielane gwarancje standardowo obejmują 80% kapitału kredytu.

²¹ W tym przypadku nie pokazujemy danych o wartości udzielonych poręczeń i kredytów, ale saldo obowiązujących poręczeń i kredytów.

---

ponieść stosowną opłatę – o znaczeniu tego czynnika wspominaliśmy wcześniej), ponadto niekiedy (zapewne dotyczy to przede wszystkim lokalnych i regionalnych funduszy poręczeń kredytowych) barierą jest również maksymalna dopuszczalna wartość gwarancji.

4 Wyniki badań jakościowych

W ramach badania wykonano szereg indywidualnych wywiadów pogłębionych (ich zestawienie zawiera załącznik do opracowania). W niniejszym rozdziale prezentujemy podstawowe konkluzje i wnioski, wynikające z przeprowadzonych wywiadów.

4.1 Ocena trafności instrumentu gwarancyjnego w ramach PROW

Badani zdecydowanie korzystnie oceniali zasadność uruchomienia instrumentu gwarancyjnego. Zdaniem większości respondentów tego typu instrument ułatwi dostęp do finansowania dłużnego rolnikom i przedsiębiorcom z sektora rolno-spożywczego, którzy nie dysponują wystarczającymi zabezpieczeniami do zaciągnięcia kredytu.

W tym kontekście zwracano uwagę na fakt, że od dłuższego już czasu gwarancje dla rolników są prawie niedostępne. Posiadała je w swojej ofercie Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, ale już od kilku lat faktycznie nie są one udzielane. Jednym z powodów może być niska wiarygodność Agencji jako poręczyciela / gwaranta, bowiem zgodnie z art. 2 ust. 3 ustawy o ARiMR²² Skarb Państwa nie odpowiada za zobowiązania Agencji, a – jak się wydaje – Agencji nie można sklasyfikować jako podmiotu w bardzo dobrej sytuacji finansowej, stąd też udzielane przez nią poręczenia i gwarancje nie mogły być podstawą do obniżania podstawy tworzenia rezerw przez banki. Stąd też, z punktu widzenia sektora bankowego, poręczenia i gwarancje udzielane przez ARiMR nie były szczególnie atrakcyjne. Ostatniego poręczenia kredytu inwestycyjnego udzielono w 2014 roku. Tym niemniej, aktywność Agencji w tej sferze we wcześniejszych latach była znacząca: od 1994 do 2013 roku udzieliła 202 poręczeń i gwarancji kredytów inwestycyjnych na kwotę ok. 56 milionów złotych²³.

Ofertą dla podmiotów sektora rolnego dysponuje natomiast Bank Gospodarstwa Krajowego w ramach gwarancji objętej regwarancją Europejskiego Funduszu Inwestycyjnego w ramach programu COSME. Badani zwracali uwagę, że ta oferta jest stosunkowo atrakcyjna, także dzięki temu, że gwarancje mają charakter *'state aid free'*, czyli nie są udzielane ani jako pomoc de minimis, ani jako pomoc publiczna. Ponadto, oprócz gwarancji BGK, nie jest wymagane już żadne inne „twarde” zabezpieczenie. Ograniczeniem oferty gwarancji w ramach COSME jest natomiast to, że jest ona stosunkowo droga (prowizja wynosi 1% kwoty gwarancji rocznie), co ma istotne znaczenie szczególnie z punktu widzenia rolników, którzy starają się minimalizować wszelkie ponoszone zewnętrzne koszty. Dodatkowo w ramach gwarancji można zabezpieczyć kredyt o maksymalnej wartości 600 tys. zł, co może okazywać się wielkością zbyt małą dla wielu kredytobiorców. Ponadto, pewnym ograniczeniem pozostaje maksymalny okres, na jaki może zostać udzielona gwarancja,

---

²² Ustawa z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (tj. Dz. U. z 2017 roku, poz. 2137).

²³ Sprawozdanie z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za 2017 rok, Warszawa 2018.

wynoszący 99 miesięcy. Tymczasem wiele kredytów inwestycyjnych jest zaciąganych przez rolników na znacznie dłuższe okresy np. na 10 lub 15 lat²⁴.

Nieco inaczej wygląda dostęp do oferty gwarancyjnej i poręczeniowej firm sektora rolno-spożywczego, mogą one bowiem korzystać z oferty zarówno Banku Gospodarstwa Krajowego w ramach programu gwarancji de minimis, czy gwarancji z regwarancją COSME, a także oferty regionalnych i lokalnych funduszy poręczeń kredytowych. Także w tym przypadku jednak pewną barierą dla niektórych produktów gwarancyjnych / poręczeniowych, pozostaje maksymalna wartość poręczenia, która w przypadku oferty funduszy poręczeniowych przeważnie nie przekracza kwoty 1 mln zł i tylko w przypadku gwarancji de minimis sięga znaczącej kwoty 3,5 mln zł. Pewnym ograniczeniem pozostaje tylko maksymalna ważność gwarancji, która w przypadku gwarancji de minimis wynosi również 99 miesięcy, a w przypadku oferty funduszy lokalnych i regionalnych jest ona przeważnie jeszcze krótsza (na ogół poręczenia są udzielane maksymalnie na okres od 5 do 9 lat).

Wielu badanych zwracało też uwagę na duże znaczenie poziomu opłaty prowizyjnej, pobieranej przez bank kredytujący w imieniu BGK z tytułu udzielania gwarancji. Jak rozumiemy, w instrumencie gwarancyjnym w ramach środków PROW 2014-2020, wstępnie planowana jest opłata w wysokości 0,5% kwoty gwarancji rocznie, co jest wielkością identyczną do prowizji pobieranej w ramach najbardziej popularnej linii gwarancyjnej oferowanej przez BGK, czyli gwarancji de minimis. Badani zwracali uwagę na to, że rolnicy są grupą kredytobiorców stosunkowo wrażliwą cenowo i w tym kontekście wysokość opłaty prowizyjnej może odgrywać duże znaczenie, jeżeli chodzi o potencjalny popyt na gwarancje; oczywiście im na niższym poziomie zostanie ona określona, tym popyt na gwarancje powinien być wyższy.

Zakładamy, że prowizja (podobnie jak i w innych programach BGK) będzie pobierana corocznie od malejącej kwoty gwarancji (w związku z malejącą kwotą kredytu do spłaty). Oznacza to, że kredytobiorcy (dodatkowo biorąc pod uwagę wartość pieniądza w czasie) będzie dość trudno oszacować kwotę, jaką będzie musiał łącznie zapłacić z tytułu korzystania z gwarancji. Można wyrazić obawy, czy potencjalnie kredytobiorcy nie będą szacować tej kwoty mnożąc liczbę lat na jaki jest udzielony kredyt przez wartość gwarancji (lub – co gorsza kredytu) i kwotę prowizji, co będzie wyraźnie przeszacowywać koszt gwarancji.

Dodatkowo, warto mieć świadomość, że pobieranie prowizji corocznie jest praktyką zrozumiałą, ale w kolejnych latach obowiązywania kredytu budzącą niekiedy opory klientów. Stąd też, w przypadku kredytów 2-3 letnich, warto byłoby rozważyć pobieranie prowizji z góry za cały okres gwarancji.

---

²⁴ Naturalnie, jest możliwa sytuacja w której okres obowiązywania gwarancji jest krótszy, niż zapadalność kredytu, takie sytuacje są jednak dość rzadkie, gdyż wówczas w okresie po wygaśnięciu gwarancji kredyt musiałby być zabezpieczony innymi zabezpieczeniami.

W związku z tym poważnego namysłu wymaga, zdaniem wielu badanych, poziom prowizji za udzielenie gwarancji. Oczywiście, ujednolicenie poziomu w stosunku do tego pobieranego w ramach gwarancji de minimis ma swoje poważne zalety, można się jednak zastanawiać, czy w przypadku gospodarstw rolnych (które z tego programu nie mogą korzystać) nie powinna być ona określona na niższym poziomie. Badani sugerowali, aby była ona wyraźnie niższa, niż w ramach programu gwarancji de minimis i wynosiła na przykład 0,2% lub 0,25% wartości gwarancji. Ewentualnie, można też rozważyć bezpłatne udzielanie gwarancji rolnikom – przykładowo BGK nie pobiera jakiegokolwiek prowizji w ramach Funduszu Gwarancyjnego w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój (tzw. gwarancja Biznes Max).

Problem wysokości prowizji jest natomiast znacznie mniej istotny w przypadku gwarancji dla przedsiębiorców sektora rolno-spożywczego; w wywiadach badani potwierdzają, że jest to segment klientów znacznie mniej wrażliwy cenowo.

Badani wskazywali również, że popyt na kredyty powinien raczej rosnąć także dzięki mniejszej liczbie programów oferujących finansowanie bezzwrotne, a także rosnącym wymogom środowiskowym, jeżeli chodzi o prowadzenie działalności rolniczej.

Przedstawiciele niektórych banków wskazywali, że gwarancja powinna zostać uruchomiona od początku roku, ich zdaniem styczeń i luty to miesiące kiedy wielu rolników i sadowników interesuje się pozyskaniem kredytów, w sytuacji uruchomienia gwarancji w czerwcu, czy lipcu popyt na kredyty inwestycyjne, a więc i gwarancje znacząco spadnie.

Zwracano też uwagę na to, że gwarancja powinna przynajmniej w jakimś stopniu dopuszczać zabezpieczanie kredytów obrotowych, powinno też być dopuszczone zabezpieczanie kredytów konsolidujących inne zobowiązania.

Badani zwracali także uwagę, że gwarancja powinna być w szczególności przydatna dla następujących grup ostatecznych odbiorców:

- młodych rolników, którzy odziedziczyli część gospodarstwa (gdzie jego areal i środki trwałe jest zbyt niski wartościowo do zapewnienia wystarczających zabezpieczeń, niezależnie od innych barier do zabezpieczenia kredytu),
- dużych, szybko rozwijających się gospodarstw, szczególnie takich, w przypadku których są już w pełni wykorzystane zabezpieczenia hipoteczne,
- małych zakładów przetwórczych, dysponujących niewielkim majątkiem rzeczowym.

Przedstawiciele niektórych banków zwracali też uwagę, że w przypadku rolników poważną barierą psychologiczną może być konieczność podpisania przez kredytobiorcę weksla, będącego zabezpieczeniem gwarancji BGK. Większość banków odchodzi już od tego instrumentu, BGK jak się wydaje też pracuje nad zmianami, na przykład nad wprowadzeniem weksla w formie elektronicznej. Dodatkowo, od pewnego czasu w przypadku wielu transakcji

gwarancyjnych BGK nie wymaga już zabezpieczenia gwarancji w formie weksla, co na pewno korzystnie wpłynie także na odbiór gwarancji w ramach PROW.

Z punktu widzenia sektora bankowego bardzo poważnym ograniczeniem są także ograniczenia w egzekucji z majątku rolnego, wprowadzone na mocy stosownego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości²⁵. Większość banków deklaruje, że obecnie udzielając kredytów rolnikom posiłkuje się przepisem §5 ww. rozporządzenia, zgodnie z którym „Przepisów rozporządzenia nie stosuje się w razie równoczesnego skierowania egzekucji do wszystkich nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego prowadzonego przez dłużnika”. W rzeczywistości jednak nie wiadomo, co dokładnie oznacza ten przepis i jak w rzeczywistości będzie stosowany, wydaje się on bowiem sprzeczny z *ratio legis* tej regulacji. Dodatkowo, banki wskazują, że także inne przepisy rozporządzenia nie są do końca jasne, jak na przykład definicja „stada podstawowego”²⁶.

Poważnym problemem, z punktu widzenia banków, jest też to, że przepisy rozporządzenia znalazły zastosowanie także wobec umów kredytowych zawartych przed wejściem w życie ww. rozporządzenia, tak więc część banków musiała albo „dobezpieczyć” te umowy kredytowe albo też zawiązać rezerwy biorąc pod uwagę niską „egzekwowalność” zabezpieczeń.

Te wszystkie problemy były podnoszone przez banki, jak dotąd jednak nie nastąpiły żadne zmiany w regulacjach prawnych. Proponowano na przykład wprowadzenie możliwości „zrzeczenia się” przez rolnika-kredytobiorcę korzystania z regulacji wprowadzonych przez rozporządzenie, co z jednej strony oczywiście byłoby niekorzystne na etapie ewentualnej egzekucji, ale z drugiej strony, ułatwiłoby rolnikom dostęp do kredytu. Wskazywano również na zasadność wykreślenia z przepisów ww. rozporządzenia nieruchomości i gruntów rolnych, które przeważnie były podstawowym zabezpieczeniem udzielanych kredytów bankowych; na ogół są to bowiem jedyne nieruchomości posiadane przez rolników (nieruchomości mieszkalne często nie mają charakteru wydzielonego). Wskazywano także na (alternatywną) możliwość wyłączenia spod przepisów rozporządzenia tzw. wierzycieli rzeczowych, których wierzytelności zostały zabezpieczone rzeczowo w drodze umownej (przede wszystkim będą to wierzytelności zabezpieczone hipoteką i zastawem rejestrowym).

W związku z tymi niejasnościami banki będą chętnie korzystały z gwarancji w ramach PROW jako zabezpieczenia kredytów udzielanych gospodarstwom rolnym. Naturalnie, poważnym ograniczeniem może być koszt gwarancji, w związku z czym rolnicy mogą niezbyt chętnie z niej korzystać, o ile zostanie on określony na relatywnie wysokim poziomie. Dodatkowo, problem ograniczeń z egzekucją do pewnego stopnia pozostaje, tyle, że dotyczy on części

---

²⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia przedmiotów należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo, które nie podlegają egzekucji z dnia 5 lipca 2017 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 1385).

²⁶ Wprawdzie została wydana interpretacja tego pojęcia, jednakże pytanie, czy jest ona całkowicie jednoznaczna:

<http://www.krir.pl/2014-01-03-03-24-03/pozostale/5369-opinie-do-egzekucji-komornicznych-definicja-stada-podstawowego#>

kredytu nieobjętej gwarancją (choć oczywiście ma to już znacznie mniejsze znaczenie), ale także (i znaczenie tej kwestii jest już znacznie bardziej istotne) potencjalnej egzekucji z weksla wystawionego na rzecz Banku Gospodarstwa Krajowego z tytułu udzielonej gwarancji.

4.2 Ryzyko związane z kredytowaniem sektora rolnego i przetwórstwa rolno-spożywczego

Badani w zróżnicowany sposób oceniali ryzyko, związane z kredytowaniem sektora rolnego i przetwórstwa rolno-spożywczego. Generalnie ryzyko kredytowania gospodarstw rolnych oceniano jako zdecydowanie niskie, choć przy pewnych zastrzeżeniach.

Zdaniem przedstawicieli sektora banków spółdzielczych jakość portfela kredytów dla gospodarstw rolnych jest wysoka i co do zasady olbrzymia większość kredytów jest spłacana terminowo²⁷. W tym kontekście zwracano jednak uwagę na to, że banki spółdzielcze działają w większości w środowisku lokalnym i bardzo dobrze znają swoich klientów, a bankowość spółdzielcza ma charakter bankowości relacyjnej, gdzie kluczową rolę odgrywają stosunki interpersonalne, a także przywiązanie i lojalność klientów wobec „swojego” banku. Dzięki temu personel banku jest też w stanie (przeważnie) precyzyjnie ocenić wiarygodność potencjalnego kredytobiorcy.

Wskazywano także, że w przypadku rolników indywidualnych mamy do czynienia ze zobowiązaniem konkretnej osoby (co na ogół nieco poprawia solidność regulowania zobowiązań), a dodatkowo gospodarstwo rolne w takim przypadku jest w zasadzie nierozdzielne od gospodarstwa domowego. Dodatkowo, kredyty dla rolników indywidualnych są najczęściej zabezpieczone hipoteką na gospodarstwie, a ten rodzaj zabezpieczenia bardzo dobrze „dyscyplinuje” klienta.

Stosunkowo dobrze, ale już z większymi zastrzeżeniami, oceniają jakość kredytów dla sektora rolnego przedstawiciele banków sieciowych. W ich przypadku nie ma już mowy o bankowości relacyjnej, a ocena wiarygodności klienta i jego zdolności kredytowej opiera się na zobiektywizowanych kryteriach i wskaźnikach. Nadal jednak, ich zdaniem, jakość portfela kredytów dla gospodarstw rolnych jest znacząco lepsza, niż jakość kredytów dla przedsiębiorców sektora MŚP.

Badani wskazywali także, że w przypadku kredytów dla rolników ich jakość (choć nadal bardzo dobra) ulega stopniowemu, powolnemu, ale w miarę stałemu pogarszaniu się²⁸, ze względu na trudne warunki produkcji, wzrost cen oraz konkurencję żywności z innych krajów. Widać bowiem pogarszającą się dochodowość gospodarstw rolnych, co oczywiście

---

²⁷ W dalszej części opracowania przedstawiamy wyniki badania ankietowego przeprowadzonego z bankami spółdzielczymi. Wyniki ankietyzacji pokazują przeważające opinie przedstawicieli banków, co do wysokiej wiarygodności rolnika jako kredytobiorcy, a co za tym idzie stosunkowo dobrej jakości kredytów udzielanych rolnikom / gospodarstwom rolnym (szczegóły zob. podrozdział 5.2.3, str. 32).

²⁸ Szczegółowe statystyki sprawozdawcze na ten temat przedstawiamy dalej – zob. podrozdział 5.1, str. 23 i n.).

może się przekładać na terminowość spłat rat kredytowych (w konsekwencji należy spodziewać się, że jakość portfela kredytowego będzie zapewne maleć).

W przypadku kredytów dla firm sektora przetwórstwa rolno-spożywczego takie zjawisko również występuje (choć w mniejszym stopniu), ponadto na ich sytuację może mieć przełożenie sytuacja w rolnictwie, a także sytuacja w całej gospodarce (w tym coraz bardziej realne spowolnienie wzrostu gospodarczego).

Przedstawiciele jednego z dużych banków sieciowych, dla którego kredytowanie rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego stanowi ważny obszar akcji kredytowej, zwracali uwagę na to, że BGK, we współpracy z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, powinien określić pewne minimalne wymagania dotyczące ostatecznych odbiorców i finansowanych projektów. Ich zdaniem założenie (tak jak zapewne ma to miejsce w przypadku pozostałych instrumentów gwarancyjnych BGK²⁹), że objęte gwarancją powinny być dowolne kredyty (ewentualnie z ograniczeniami związanymi z celami finansowania – inwestycyjne vs. obrotowe) dla kwalifikowalnych ostatecznych odbiorców, posiadających zdolność kredytową, rodzi pewne ryzyka związane z tym, że wielu rolników jest bardzo mocno zadłużonych, a niektóre banki dość liberalnie wyliczają zdolność kredytową. Dlatego też przedstawiciele banku sugerowali, aby może nieco ograniczyć dostęp do gwarancji dla najmniejszych gospodarstw, cechujących się najmniejszą zyskownością³⁰ (i przeważnie silnie zadłużonych), a także ograniczyć wydatki inwestycyjne do inwestycji w budynki i ewentualnie zakup materiałów i surowców do produkcji, a wyłączyć możliwość finansowania inwestycji (lub ustalić odpowiednie limity) w sprzęt i maszyny. Przedstawiciele banków wskazywali też, że bardzo trudno jest określić ryzyko związane z kredytami w tzw. sektorze agro, ich zdaniem jest on bardzo zróżnicowany (inna jest sytuacja w gospodarstwach ogrodniczych, inna w nastawionych na chów świń, czy bydła, a jeszcze inna w nastawionych na uprawę zbóż). Dodatkowo, duże znaczenie ma ocena konkretnego gospodarstwa, w tym na przykład stopnia dywersyfikacji produkcji, która zmniejsza istotnie ryzyko związane z pogodą, problemami ze szkodnikami czy chorobami.

Poniżej prezentujemy szacunki udziału kredytów zagrożonych dokonywane przez przedstawicieli banków, z którymi były prowadzone wywiady; w trakcie wywiadów indywidualnych szacunków tego rodzaju byli w stanie dokonać przedstawiciele dwóch banków zrzeszających, dwóch banków spółdzielczych i jednego banku sieciowego.

---

²⁹ Naturalnie, nie są nam znane szczegółowe warunki udzielania gwarancji opisane w umowach BGK z bankami, które teoretycznie mogą takie wymagania zawierać.

³⁰ Zob. na przykład Z. Floriańczyk, D. Osuch, R. Płonka „Wyniki Standardowe 2017 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część II - Analiza Wyników Standardowych”, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2019 r.

Tabela 5. Udział kredytów zagrożonych w portfelach poszczególnych banków objętych wywiadami

Identyfikator banku	Udział kredytów zagrożonych	
	Kredyty dla gospodarstw rolnych	Kredyty dla podmiotów sektora przetwórstwa rolno-spożywczego
Bank 1	2-3%	Zbyt mała liczba kredytów w portfolio
Bank 2	2-3%	9-10%
Bank 3	3,8%	Brak danych
Bank 4	4-5%	13-14%
Bank 5	3-4%	12-15%

Źródło: Badania jakościowe.

4.3 Ocena dostępu do kredytów – perspektywa kredytobiorców

Badani rolnicy i przedsiębiorcy generalnie pozytywnie oceniają warunki dostępu do kredytów – ich zdaniem, co do zasady nie ma z tym większych problemów, chociaż oczywiście bardzo wiele zależy od sytuacji danej firmy / gospodarstwa rolnego oraz profilu produkcji, a także instytucji finansowej, z którą dany podmiot współpracuje.

Jak dość zgodnie podkreślali respondenci, obecnie tracą na znaczeniu kredyty preferencyjne, z dopłatami Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Jest to związane z generalnie niskim poziomem stóp procentowych (jeden z przedstawicieli banków spółdzielczych wskazał, że typowe oprocentowanie kredytu inwestycyjnego dla dobrego klienta wynosi ok. 4,5-5%, co należy uznać za poziom bardzo niski). Z kolei oprocentowanie kredytów z dopłatami ARiMR jest przeważnie niewiele niższe (przeważnie o około 1,5-2,0 p. proc.), jednak z ich pozyskaniem i obsługą wiąże się wiele czasochłonnych obowiązków formalnych.

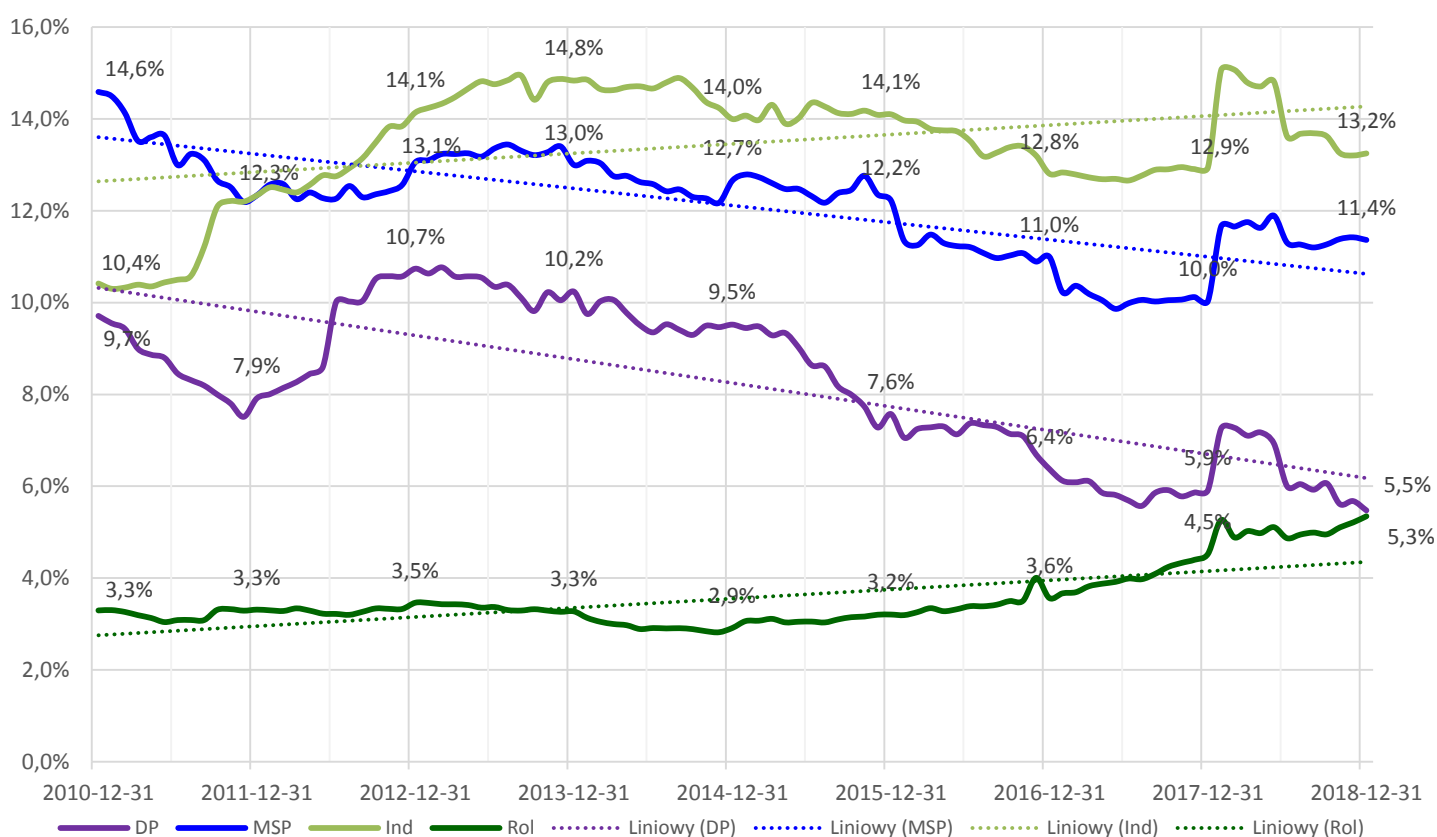
Dość powszechnie wskazuje się także na kluczową rolę banków spółdzielczych w kredytowaniu rolnictwa, które reprezentują wyraźnie odmienny model biznesowy, niż banki sieciowe. W ich przypadku kluczową rolę odgrywa dobra znajomość klientów (co oczywiście może działać zarówno na ich korzyść – i na ogół tak się dzieje – jak i na niekorzyść), a formalne procedury odgrywają nieco mniejszą rolę. Dodatkowo, w przypadku banków spółdzielczych, w razie przejściowych problemów z terminową obsługą kredytu bardzo często można liczyć na prolongatę spłaty, co niekoniecznie jest już standardem w przypadku banków sieciowych. Portfele klientów – rolników są w tych bankach bardzo stabilne (niewielkie wahania liczby klientów), co związane jest z aspektem lokalizacyjnym gospodarstwa rolnego. W tej sytuacji mamy do czynienia z występowaniem szeregu przesłanek ułatwiających tworzenie się bliskich, personalnych relacji współpracy.

5 Ustalenia ilościowe dla oszacowania ryzyka gwarancji i wielkości mnożnika dla instrumentu gwarancyjnego

5.1 Kluczowe statystyki w zakresie szacowania ryzyka gwarancji

Obraz kształtowania się jakości kredytów udzielanych na cele finansowania działalności gospodarczej / rolniczej na przestrzeni lat 2010-2018 przedstawia prezentowany poniżej Wykres 1. Zestawienie to opiera się na danych Komisji Nadzoru Finansowego.

Wykres 1. Kształtowanie się jakości portfela kredytowego banków od 2010 do końca 2018 r. roku z uwzględnieniem klasyfikacji kredytobiorców w podziale na: duże przedsiębiorstwa (DP), MŚP, przedsiębiorstwa indywidualne i rolników³¹ - należności ze stwierdzoną utratą wartości (faza 3), z zaznaczeniem linii trendu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF (dane miesięczne sektora bankowego – należności, struktura podmiotowa), 10.02.2019 r.

³¹ Duże przedsiębiorstwa – przedsiębiorstwa, niezależnie od ich struktury formalnoprawnej, zatrudniające co najmniej 250 osób, MŚP – przedsiębiorstwa, w których liczba pracujących wynosi mniej niż 250 osób oraz osoby fizyczne prowadzącą działalność gospodarczą na własny rachunek, zatrudniające więcej niż 9 do 249 osób, przedsiębiorcy indywidualni – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na własny rachunek, zatrudniające do 9 osób, Rolnicy – osoby fizyczne, których głównym źródłem dochodów jest produkcja rolnicza, a ich działalność nie jest zarejestrowana w formie przedsiębiorstwa, spółki, spółdzielni lub grup producenckich. Zob. „Instrukcja uzupełniająca pakiet FINREP jednostkowy (FINPL)”, Narodowy Bank Polski, styczeń 2019 r., str. 26-27.

W związku z analizą ryzyka dla potrzeb instrumentu gwarancyjnego PROW 2014-2020, informacje przedstawione na zaprezentowanym wykresie jakości kredytów uwidaczniają dwie ważne tendencje³²:

- spadek jakości kredytów udzielanych rolnikom, postępujący w umiarkowanym, ale dość regularnym tempie³³ (na zjawisko to niemal powszechnie zwracali uwagę respondenci wywiadów indywidualnych, podkreślając przy tym występowanie szeregu niekontrolowalnych ryzyk właściwych dla gospodarki rolnej, coraz bardziej zdecydowane narastanie konkurencji na rynkach, a także odwołując się do prognoz dotyczących dochodowości działalności gospodarstw rolnych³⁴ oraz zaznaczając problem niskiej dochodowości gospodarstw rolnych³⁵),
- podlegające znacznym wahaniom udziały kredytów ze stwierdzoną utratą wartości w segmencie gospodarczym, obejmującym małe i średnie przedsiębiorstwa oraz przedsiębiorstwa indywidualne, z widoczną tendencją wzrostową w grupie firm indywidualnych³⁶ i malejącą w przypadku przedsiębiorstw sektora MŚP.

Powyższe obserwacje, w świetle wymogu stosowania „ostrożnego” podejścia w szacowaniu ryzyka gwarancji uzasadniają uwzględnienie wyższych wskaźników ryzyka w przyszłości – ewidentnie w przypadku kredytów udzielanych rolnikom / gospodarstwom rolnym. Są to bowiem kredyty, które zapewne stanowić będą istotny kierunek angażowania instrumentu gwarancyjnego. Sytuacja jest jednak bardziej skomplikowana w przypadku oceny jakości portfela kredytów kierowanego do przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego. Prezentowane dane ogólne dla innych kategorii podmiotów niż rolnicy,

---

³² Od stycznia 2018 r. dane miesięczne sektora bankowego przedstawiane są przez KNF w nowym układzie, uwzględniającym zmiany zasad rachunkowości oraz w sprawozdawczości obowiązkowej banków (FINREP), m.in. zmiana sposobu kalkulacji odpisów na należności – wprowadzenie trzech „koszyków” (Faza 1, 2 i 3; uwzględniane tu ekspozycje „fazy 3” oznaczają należności ze stwierdzoną utratą wartości, czyli aktywa finansowe dotknięte utratą wartości ze względu na ryzyko kredytowe, w przypadku wystąpienia jednego lub więcej zdarzeń, opisanych w Załączniku A MSSF 9).

³³ Opisowaną tendencję uwidaczniają również dane opublikowane w opracowaniu „Kredyt trendy” Raport półroczny, Rok 2018, I półrocze, Biuro Informacji Kredytowej, Warszawa 2018, str. 40 (ilościowo) i 41 (wartościowo).

³⁴ Np. powołując się na konkluzje jednego z badań, w którym stwierdza się, że „/.../ w prognozach na rok 2019 ok. 30% rolników wyraża poglądy pesymistyczne, ok. 30% optymistycznie, a zdaniem ok. 40% trudno jest dokonać oceny. W zakresie aktualnych prognoz sytuacji finansowej, obserwujemy nieznaczne przesunięcie nastrojów w kierunku pesymizmu: ok. 40% prognozuje tę sytuację pesymistycznie, a optymistycznie i ambiwalentnie, po ok. 30% /.../” oraz „Nastroje rolników wyrażone prognozami odnośnie nadchodzącego roku w rolnictwie i w ich własnym gospodarstwie należy ocenić jako mało optymistyczne. Porównując prognozy z 2018 roku widać stałą tendencję dotyczącą nastrojów rolników”, „Prognoza 2019. Fala – styczeń 2019”, raport badawczy z badania e-Agribus przeprowadzonego przez Martin & Jacob na zlecenie Banku BGŻ BNP Paribas, 2019.

³⁵ Zob. przykładowo „Wyniki standardowe polskiego FADN – rok obrachunkowy 2017”, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - PIB, <http://fadn.pl/wp-content/uploads/2019/01/WS-R2017-WS.pdf>

³⁶ Zob. również „Kredyt trendy” /.../, op. cit.

dotyczą bowiem wszelkiej działalności gospodarczej, a więc realizowanej (a w rzeczywistości zdecydowanie przeważającej) w innych branżach działalności gospodarczej. W związku z tym problemem można jednak odwołać się do innych danych szczegółowych, dotyczących stanu jakości kredytów w segmencie przetwórstwa rolno-spożywczego (np. m.in. wskazanych wcześniej w opracowaniu, pochodzących z oszacowań dokonywanych przez przedstawicieli sektora bankowego w ramach indywidualnych wywiadów pogłębionych – zob. Tabela 5, str. 22, w których respondenci podawali udziały kredytów zagrożonych, finansujących przedsiębiorstwa rolno-spożywcze w przedziale od 9% do 15%; przy średniej dla danych ogólnych łącznie dla kategorii MŚP i firm indywidualnych, wynoszącej ok. 11,8%). Kolejnych danych dostarczają badania wyrywkowe (BGK – dane z niektórych banków współpracujących), przeprowadzone w związku z pracami nad instrumentem gwarancyjnym – dane te prezentuje kolejne zestawienie.

Tabela 6. Struktura i jakość należności kredytowych według danych bankowych (12 banków)³⁷

Sektor	Stan na dzień	Zaangażowanie w tys. zł.	Należności zagrożone w tys. zł	Udział należności zagrożonych
Sektor podstawowej produkcji rolnej	2017-12-31	20 555 033	1 144 255	5,57%
	2018-09-30	20 357 896	1 196 543	5,88%
Sektor przetwórstwa rolno-spożywczego	2017-12-31	4 388 910	764 827	17,43%
	2018-09-30	4 145 249	551 378	13,30%
RAZEM	2017-12-31	24 943 942	1 909 082	7,65%
	2018-09-30	24 503 146	1 747 920	7,13%
Sektor podstawowej produkcji rolnej*	2017-12-31	11 836 471	786 253	6,64%
	2018-09-30	11 841 224	791 659	6,69%
Sektor przetwórstwa rolno-spożywczego*	2017-12-31	1 978 107	327 230	16,54%
	2018-09-30	1 847 477	122 283	6,62%

* Bank z próby o najwyższym zaangażowaniu w sektor rolny.

Źródło: Bank Gospodarstwa Krajowego.

³⁷ Banki, których dotyczy niniejsze zestawienie udzieliły w 2017 i przez dziewięć miesięcy 2018 r. blisko 99 tys. kredytów (z uwzględnieniem kredytów preferencyjnych z dopłatami ARiMR – kredyty te stanowiły jednak zdecydowaną mniejszość portfela) o wartości ok. 16,8 mld zł. Jeśli chodzi o strukturę finansowania, to ok. 96% kredytów (ilościowo) i 61% (wartościowo), dotyczyło sektora podstawowej produkcji rolnej i, odpowiednio, ok. 4% (ilościowo) i 39% (wartościowo) stanowiły kredyty dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego. Średnia wielkość kredytu w sektorze podstawowej produkcji rolnej wyniosła ok. 108 tys. zł (ok. 286 tys. zł – kredyt inwestycyjny, ok. 65 tys. zł – kredyt obrotowy), a w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego ok. 1,5 mln zł (kredyt inwestycyjny ok. 3,2 mln zł, kredyt obrotowy ok. 1,3 mln zł). Informacje / obliczenia własne na podstawie danych BGK z badania wyrywkowego banków, przeprowadzonego dla celów projektowania instrumentu gwarancyjnego PROW.

Z ww. danych wynika, że udział kredytów zagrożonych w segmencie przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego jest stosunkowo wysoki, aczkolwiek na przestrzeni dziewięciu miesięcy ubiegłego roku widoczna jest w tym zakresie poprawa³⁸. Niemniej jednak, dane te dobrze uzasadniają stwierdzenia, że akcja kredytowa kierowana do przedsiębiorstw sektora przetwórstwa rolno-spożywczego jest obciążona większym ryzykiem niż ma to miejsce w przypadku kredytów dla rolników / gospodarstw rolnych³⁹.

Prezentowane powyżej ustalenia uzasadniają zatem uwzględnienie tego czynnika tj. wyższego ryzyka finansowania sektora przetwórstwa rolno-spożywczego niż kredytowania rolników.

Ponadto, trzeba również pamiętać o stopniowo pogarszającej się koniunkturze gospodarczej, co zapewne będzie wpływać na sytuację kredytobiorców, w tym także przedsiębiorców branży rolno-spożywczej. Mamy obecnie już ewidentne sygnały spowolnienia gospodarczego w Europie Zachodniej⁴⁰, której kraje są kluczowym odbiorcą eksportu artykułów rolno-spożywczych. Należy przy tym przewidywać, że odwrócenie cyklu koniunkturalnego będzie się najprawdopodobniej nasilać. Jest to więc istotny czynnik, który również należy brać pod uwagę przy szacowaniu ryzyka dla instrumentu gwarancyjnego.

Jeśli chodzi o strukturę branżową, to można szacować, że portfel kredytowy w zakresie finansowania działalności rolników / gospodarstw rolnych oraz przedsiębiorstw przetwórstwa rolno spożywczego stanowi ok. 8%-10% ogólnego portfela kredytowego przedsiębiorstw. Z punktu widzenia oceny ryzyka instrumentu gwarancyjnego oznacza to duże znaczenie finansowania kierowanego do sektora przetwórstwa rolno-spożywczego, a co za tym idzie również znaczenie jakości kredytów w tym obszarze finansowania.

---

³⁸ Na marginesie, dane z badania BGK (Tabela 6 na poprzedniej stronie) są w dużej mierze zbieżne z danymi ogólnymi, dotyczącymi kredytów dla rolników w całym sektorze bankowym, jak również odzwierciedlają krótkookresowy trend ogólny – Wykres 1, str. 23).

³⁹ Z dość szczególną sytuacją mamy natomiast do czynienia w sektorze banków spółdzielczych. Mianowicie dane dotyczące jakości portfela kredytowego w segmencie przedsiębiorstw wskazują na wysoki (i rosnący) udział należności zagrożonych w portfelu kredytowym (należnościach od sektora niefinansowego), wynoszący na koniec III kwartału 2018 r. 17,5% w sektorze przedsiębiorstw oraz 12,2% w sektorze przedsiębiorstw indywidualnych (i odpowiednio: 21,9% i 18,3% w największych bankach spółdzielczych – o aktywach ponad 500 mln zł) – zob. „Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i banków zrzeszających w trzech kwartałach 2018 r.” Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa, luty 2019 r., str. 10-11. Co prawda, dane te nie informują o udziale ekspozycji zagrożonych, dotyczących finansowania przedsiębiorstw sektora przetwórstwa rolno-spożywczego, ale można szacować, że udział ten jest poważny (wynika to zarówno z wywiadów jakościowych wykonanych w ramach niniejszego badania, jak i zaprezentowanych wcześniej danych cząstkowych o portfelach kredytowych banków, zebranych przez BGK). Ponadto, jak piszemy dalej (podrozdział 5.2), komentując wyniki badania internetowego banków spółdzielczych, przeprowadzonego w ramach niniejszego zamówienia, banki te informują o znacznie wyższym udziale kredytów zagrożonych w segmencie przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego w porównaniu z kredytami dla rolników. Te pochodzące z różnych źródeł informacje dobrze potwierdzają wyższy poziom ryzyka z jakim mamy do czynienia w sytuacji finansowania sektora przetwórstwa rolno-spożywczego.

⁴⁰ Potwierdzeniem mogą być tu prognozy Komisji Europejskiej (z lutego 2019 r.) dotyczące wzrostu gospodarczego w strefie euro – prognozowany wzrost o 1,3%, oznacza przeszacowanie in minus poprzednich przewidywań (o 0,6 p. proc. mniej).

Tabela 7. Portfel kredytowy – duże przedsiębiorstwa, MŚP, przedsiębiorstwa indywidualne i rolnicy / gospodarstwa rolne (w mld zł)

Razem	W tym:			
	Przedsiębiorstwa			Rolnicy / gospodarstwa rolne
	Duże	MŚP	Indywidualne	
482,5	167,7	205,4	77,7	31,5
Przedsiębiorstwa i rolnicy				
100% przedsiębiorstwa i rolnicy	34,8%	42,6%	16,1%	6,5%
450,8	167,7	205,4	77,7	
przedsiębiorstwa				
100% przedsiębiorstwa	37,2%	45,6%	17,2%	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KNF (dane miesięczne sektora bankowego – należności, struktura podmiotowa), 10.02.2019 r.

5.2 Badanie sektora banków spółdzielczych dla potrzeb oceny ryzyka gwarancji

5.2.1 Nota metodologiczna

Ilościowy komponent badawczy oceny ryzyka gwarancji, zrealizowany na populacji banków spółdzielczych przy wykorzystaniu techniki ankiety internetowej (CAWI) posłużył zebraniu opinii respondentów (przedstawiciele banków spółdzielczych) na temat:

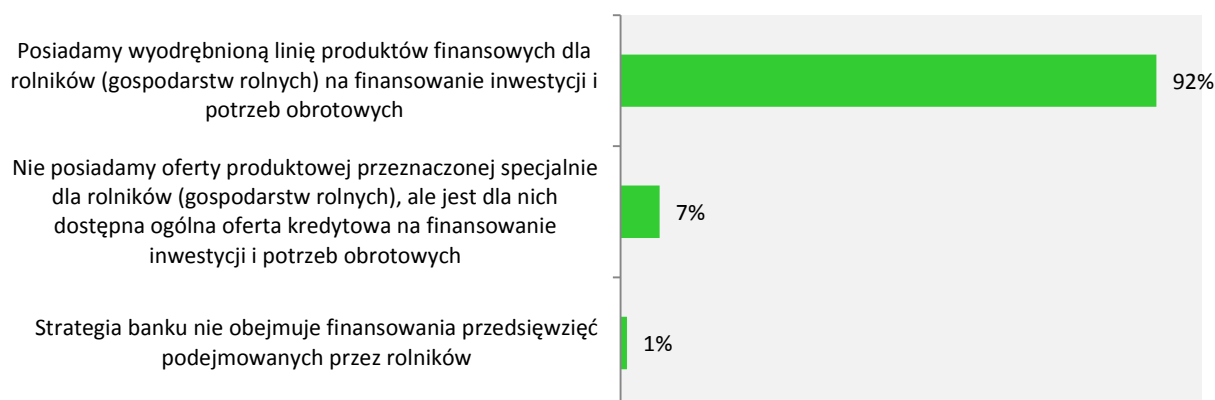
- potrzeb w zakresie zabezpieczeń, wymaganych w związku z działalnością kredytową banków spółdzielczych,
- ryzyka związanego z kredytowaniem rolników (gospodarstw rolnych) i przedsiębiorstw z branży przetwórstwa rolno-spożywczego,
- identyfikacji problemów związanych z zabezpieczaniem kredytów udzielanych rolnikom i przedsiębiorstwom branży przetwórstwa rolno-spożywczego,
- oczekiwanych skutków, jakie pojawią się w wyniku możliwości skorzystania z gwarancji PROW.

W niniejszym badaniu CAWI, ankieta internetowa skierowana została do 509 banków spółdzielczych. W badaniu zrealizowanych zostało 89 efektywnych wywiadów, co oznacza osiągnięty *response rate* w wysokości $\approx 17,5\%$. Badanie prowadzono w I poł. marca 2019 r.

5.2.2 Produkty kredytowe i problematyka zabezpieczeń

W segmencie gospodarczym (w niniejszym badaniu chodzi o kredyty udzielane w związku z prowadzoną przez kredytobiorców działalnością gospodarczą), główną grupę klientów banków spółdzielczych stanowią rolnicy (gospodarstwa rolne). W związku z tym, znakomita większość banków spółdzielczych posiada odpowiednio sparametryzowane, dedykowane dla rolników produkty kredytowe (92% banków dysponuje tego typu produktami).

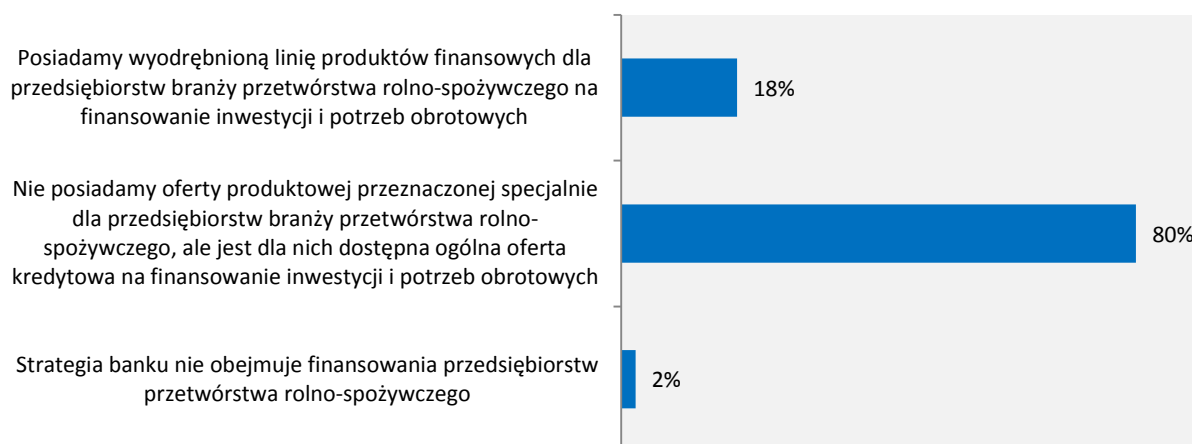
Wykres 2. Posiadanie przez bank wyodrębnionych produktów kredytowych dla rolników (gospodarstw rolnych)

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Zdecydowanie rzadziej banki spółdzielcze posiadają produkty kredytowe dedykowane dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego. O dysponowaniu tego typu produktami informuje jedynie $\approx 18\%$ badanej populacji. Oczywiście, w bankach spółdzielczych klienci branży przetwórstwa rolno-spożywczego korzystać mogą z szerszej gamy produktów, przeznaczonych generalnie na finansowanie działalności gospodarczej przedsiębiorstw (w ramach ogólnodostępnej oferty kredytowej).

Wykres 3. Posiadanie przez bank wyodrębnionych produktów kredytowych dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego

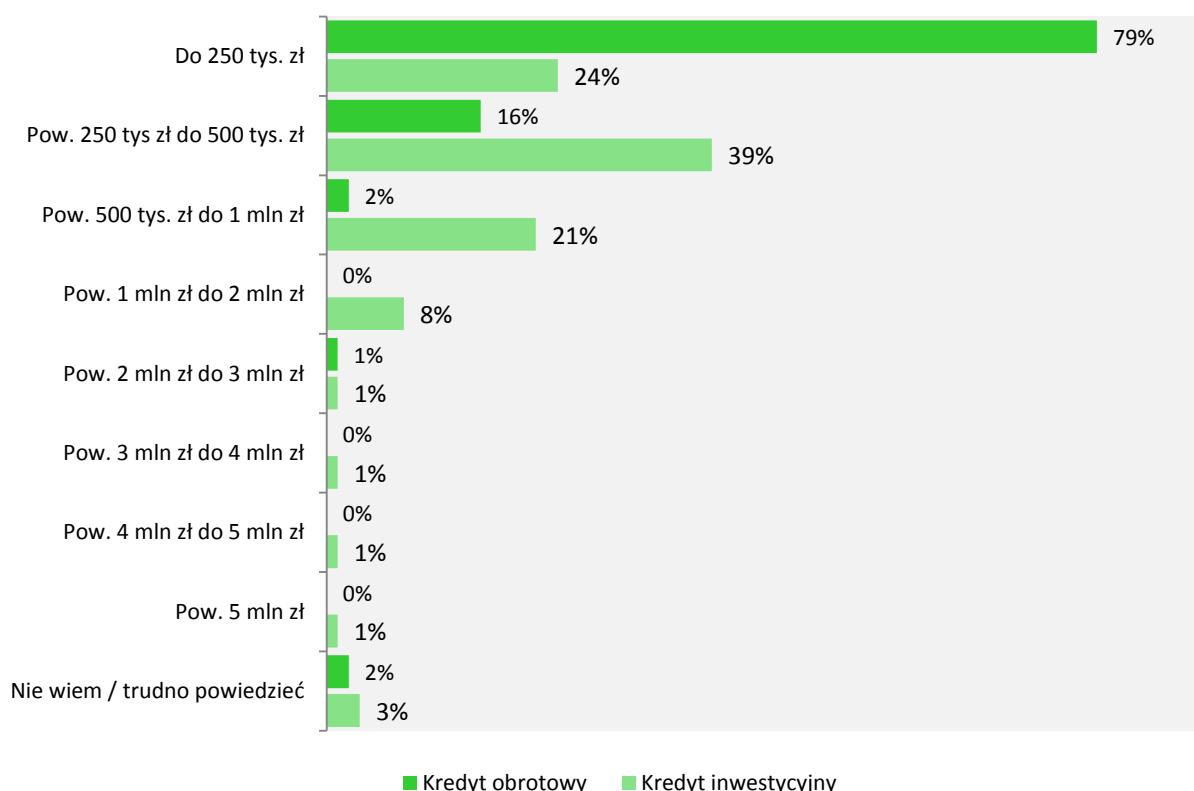
Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Zdaniem badanych, zwracający się do banków spółdzielczych o kredyt (rolnicy oraz firmy sektora przetwórstwa rolno-spożywczego) oczekują finansowania o zróżnicowanej wielkości, przy czym jest ona wyższa w przypadku przedsiębiorstw rolno-spożywczych.

Dane na temat oczekiwanych wielkości finansowania w grupie rolników i przedsiębiorstw rolno-spożywczych (w podziale na kredyty obrotowe i inwestycyjne) przedstawiają kolejne prezentacje – Wykres 4 oraz Wykres 5.

Ponadto, w przypadku finansowania inwestycji oczekiwane są produkty długookresowe. W większości przypadków oczekiwania te są spełniane, na co wskazują informacje o rozkładzie portfela kredytowego badanych banków spółdzielczych z uwagi na okres zapadalności kredytów (Wykres 6, str. 31).

Wykres 4. Oczekiwana wielkość kredytu obrotowego i inwestycyjnego (rolnicy / gospodarstwa rolne)

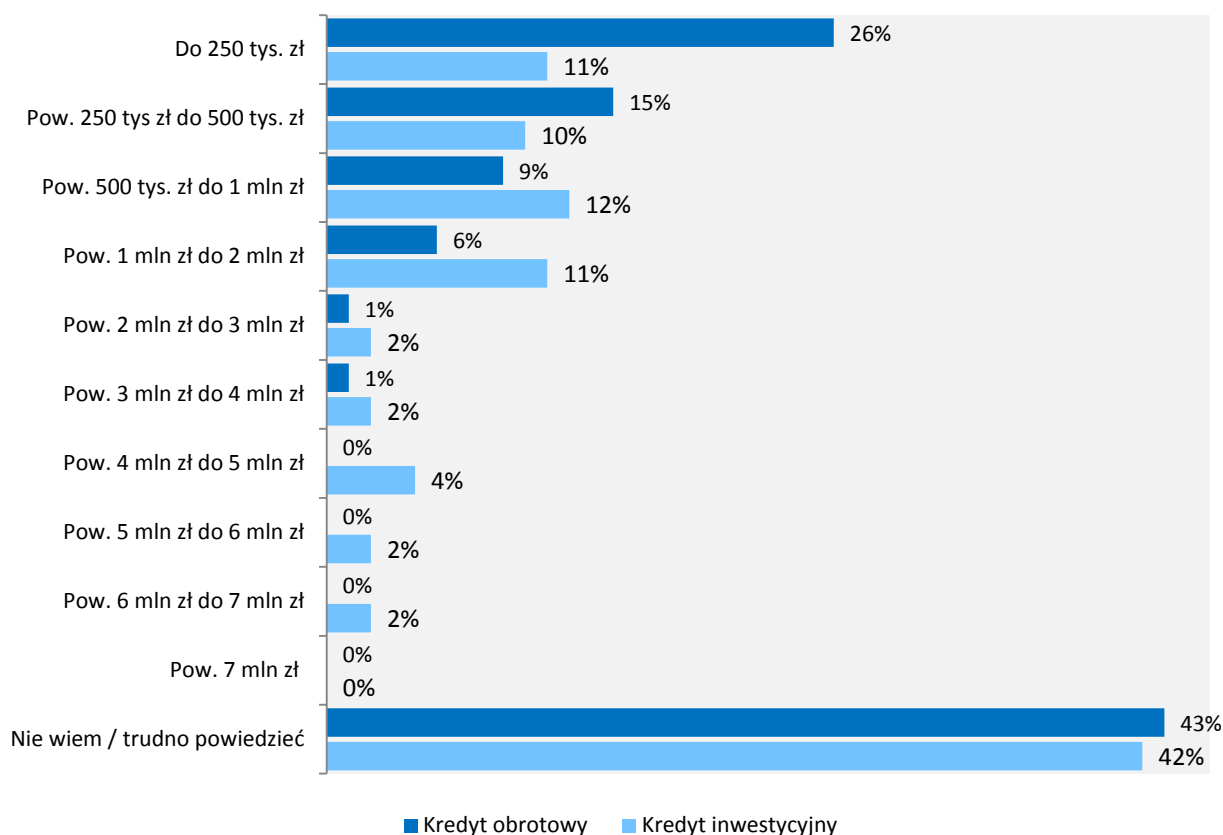

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Oszacowana na podstawie danych z badania CAWI średnia wielkość wnioskowanych kredytów w przypadku rolników / gospodarstw rolnych wynosi:

- około 207 tys. zł w przypadku kredytu obrotowego; około 80% wnioskowanych kredytów obrotowych nie przekracza wielkości 0,25 mln zł,
- około 651 tys. zł w przypadku kredytu inwestycyjnego; dominująca wielkość oczekiwanego kredytu inwestycyjnego znajduje się w przedziale wartości od 250 tys. zł do 1 mln zł, udział kredytów w tym przedziale obejmuje około 60% wszystkich oczekiwanych wartości kredytowania inwestycyjnego (jednocześnie, występuje znaczący udział kredytów inwestycyjnych o niewielkiej wartości do 250 tys. zł).

Wykres 5. Oczekiwana wielkość kredytu obrotowego i inwestycyjnego (przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego)

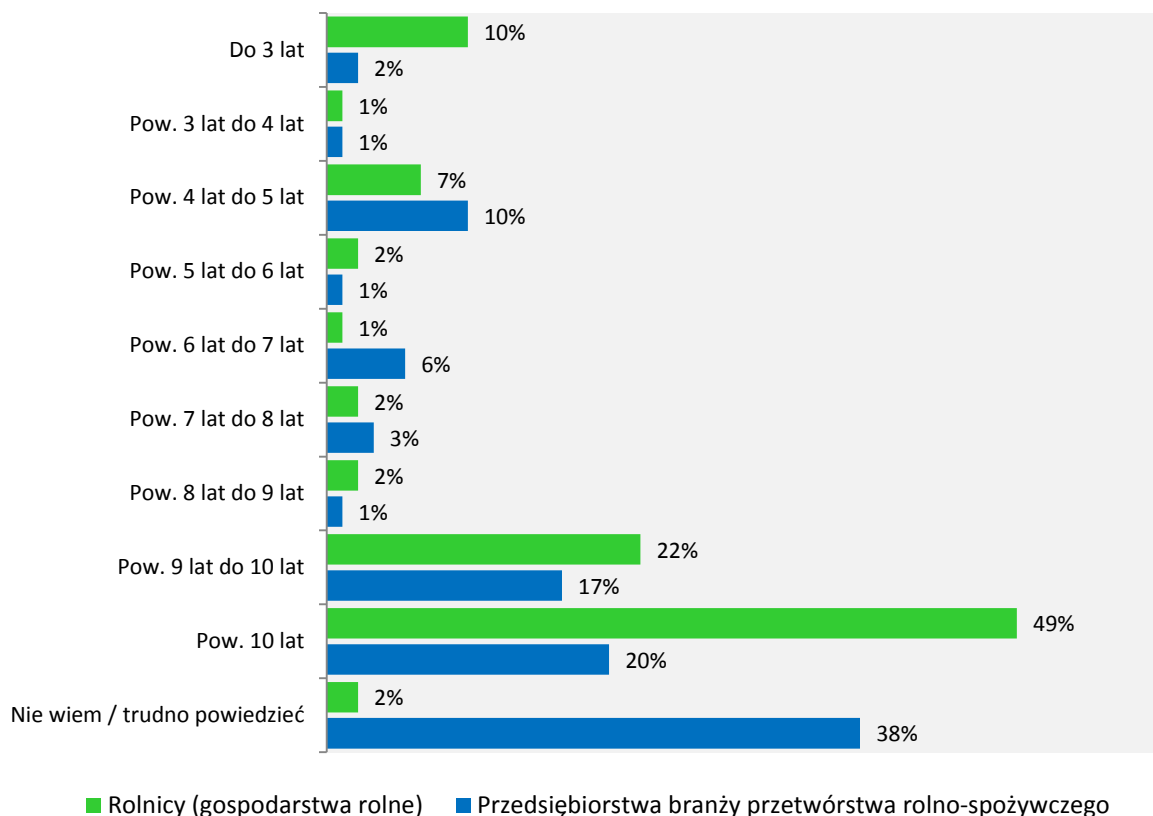
Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Średnie wielkości oczekiwanego finansowania przez przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego kształtują się następująco:

- około 534 tys. zł w przypadku kredytu obrotowego (z najwyższym udziałem kredytów obrotowych w wysokości od 0,5 mln zł do 1 mln zł),
- około 1,58 mln zł w przypadku kredytu inwestycyjnego (charakterystyczny jest dość równomierny udział przedziałów oczekiwanej wartości kredytu: od przedziału najniższej wartości do przedziału od 1 mln zł do 2 mln zł; udział tych przedziałów stanowi około 44% wszystkich oczekiwanych wartości kredytowania inwestycyjnego),
- w przypadku segmentu przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego charakterystyczny jest wysoki udział odpowiedzi „nie wiem / trudno powiedzieć” – jest to konsekwencją znacznie rzadszego występowania w badanych bankach spółdzielczych produktów kredytowych dedykowanych tej grupie kredytobiorców, co w konsekwencji znacznie utrudnia monitoring zapotrzebowania z uwzględnieniem kryterium branżowego; natomiast odmiennie jest, jeśli chodzi o produkty przeznaczone dla rolników /

gospodarstw rolnych, które w bankach spółdzielczych są znacznie bardziej rozpowszechnione.

Wykres 6. Rozkład kredytów z uwagi na okres zapadalności w podziale na portfel kredytowy rolników / gospodarstw rolnych oraz przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego

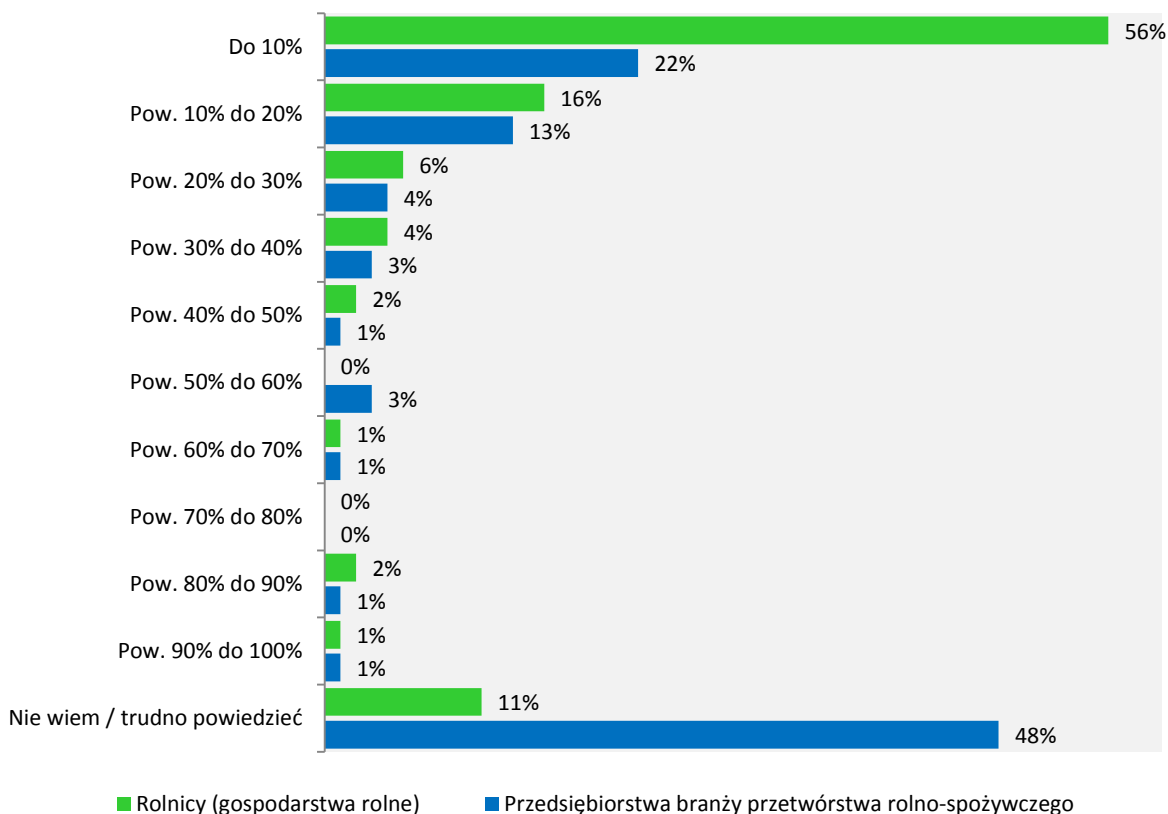

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

W kontekście oceny ryzyka gwarancji, szczególnie interesujące są opinie przedstawicieli badanej populacji banków spółdzielczych, dotyczące odnotowywanych problemów z zabezpieczeniami w związku z działalnością kredytową (zob. Wykres 7). Wyniki badania wskazują, że problem zabezpieczeń kredytów nie ma charakteru kardynalnego. De facto, bazując na opiniach respondentów problem ten można ocenić jako umiarkowany, przy czym ujawniający się częściej w przypadku realizacji wymagań banków stawianych wnioskującym o kredyty rolnikom / gospodarstwom rolnym, niż w przypadku przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego. Jak wynika z badania, w większości banków spółdzielczych problem ustanowienia adekwatnego zabezpieczenia dotyczy ok. 10% wniosków kredytowych składanych przez rolników oraz w około jednej czwartej banków, wniosków składanych przez przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego. O problemach związanych z zabezpieczeniami, pojawiających się w nieco większym rozmiarze, a więc dotyczących 10%-20% składanych wniosków, informuje 16% badanych banków w przypadku finansowania rolników / gospodarstw rolnych i w zasadzie w podobnej skali (13% banków), jeśli chodzi

o kredytowanie przedsiębiorstw branży rolno-spożywczej. W sumie więc, wszystko wskazuje na to, że w ocenie badanych banków problemy występują, jednak ich skala nie jest szczególnie alarmująca (pamiętając jednak, że: po pierwsze, w badaniu znalazły się także banki informujące, że problemy takie dotyczą prawie wszystkich składanych wniosków – oczywiście, sytuacje takie to zdecydowana mniejszość, a po drugie, że powyższe oszacowania są znacznie mniej precyzyjne, jeśli chodzi o segment finansowania przedsiębiorstw sektora przetwórstwa rolno-spożywczego, z uwagi na bardzo wysoki odsetek odpowiedzi „nie wiem / trudno powiedzieć”; może to być również skutkiem, w przypadku pewnej grupy banków, braku oferty dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, skutkującej brakiem wniosków).

Wykres 7. W przypadku jakiej części wnioskujących do Państwa banku o kredyt rolników (gospodarstw rolnych) lub przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego występuje problem z zabezpieczeniem kredytu, który istotnie utrudnia lub wręcz uniemożliwia otrzymanie kredytu?

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

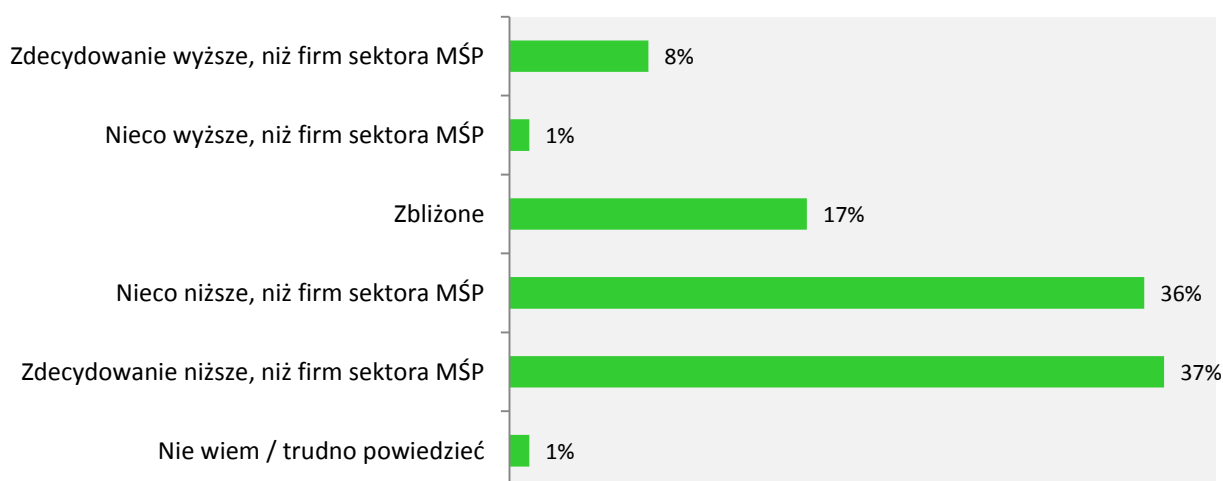

5.2.3 Uwagi na temat ryzyka finansowania działalności rolniczej i przetwórstwa rolno-spożywczego

Przedstawiciele badanych banków spółdzielczych dokonali oceny ryzyka kredytowania rolników / gospodarstw rolnych oraz przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego w porównaniu do innych kategorii kredytobiorców.

W badanej populacji banków przeważa przekonanie, że kredytowanie rolników obarczone jest mniejszym ryzykiem niż innych podmiotów segmentu gospodarczego (Wykres 8) (generalnie, wyrażane jest tu stanowisko o wysokim bezpieczeństwie finansowania rolników – wielokrotnie podkreślane także w ramach wywiadów indywidualnych). Około 73% banków spółdzielczych stoi na stanowisku, że ryzyko to jest nieco lub zdecydowanie niższe, niż innych podmiotów. Natomiast 17% wyraża opinię, że jest ono zbliżone. Tylko ok. 9% badanych stwierdza, że ryzyko to jest wyższe (w tym, bardzo rzadko, „nieco wyższe”).

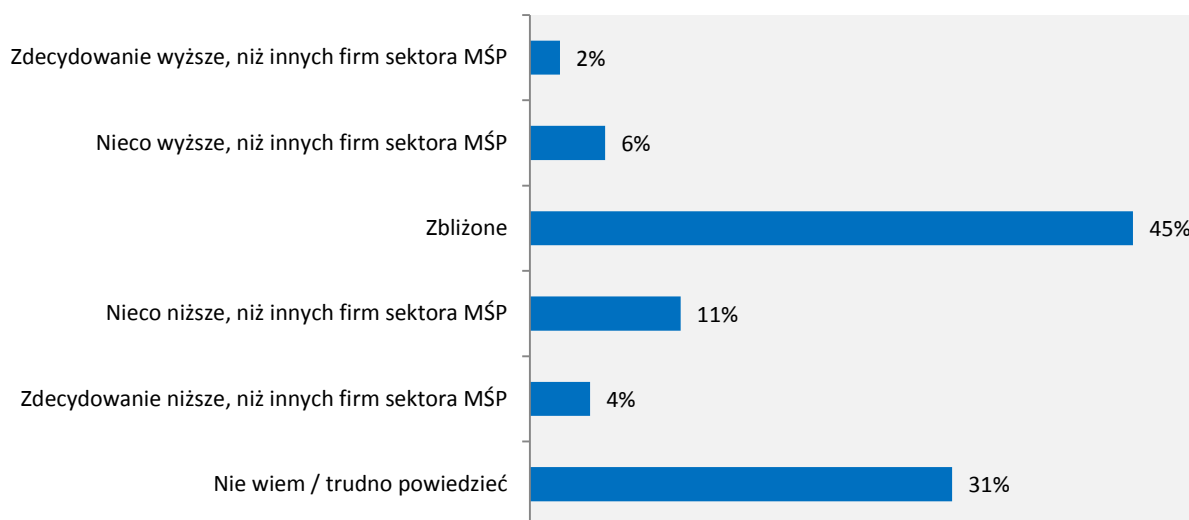
Wykres 8. Subiektywna ocena ryzyka kredytowania rolników / gospodarstw rolnych wobec kredytowania sektora MŚP

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Jeśli chodzi o kredytowanie branży przetwórstwa rolno-spożywczego (Wykres 9), to przeważa pogląd, że ryzyko kredytowania jest podobne do odnotowywanego w bankach w przypadku mikro, małych i średnich firm działających w innych branżach. Podobnie jak wcześniej, w przypadku ocen formułowanych w odniesieniu do kredytowania firm rolno-spożywczych, widoczny jest wysoki odsetek stanowisk wskazujących na trudności w ocenie zjawiska ryzyka.

Wykres 9. Subiektywna ocena ryzyka kredytowania branży przetwórstwa rolno-spożywczego wobec kredytowania MŚP działających w innych branżach

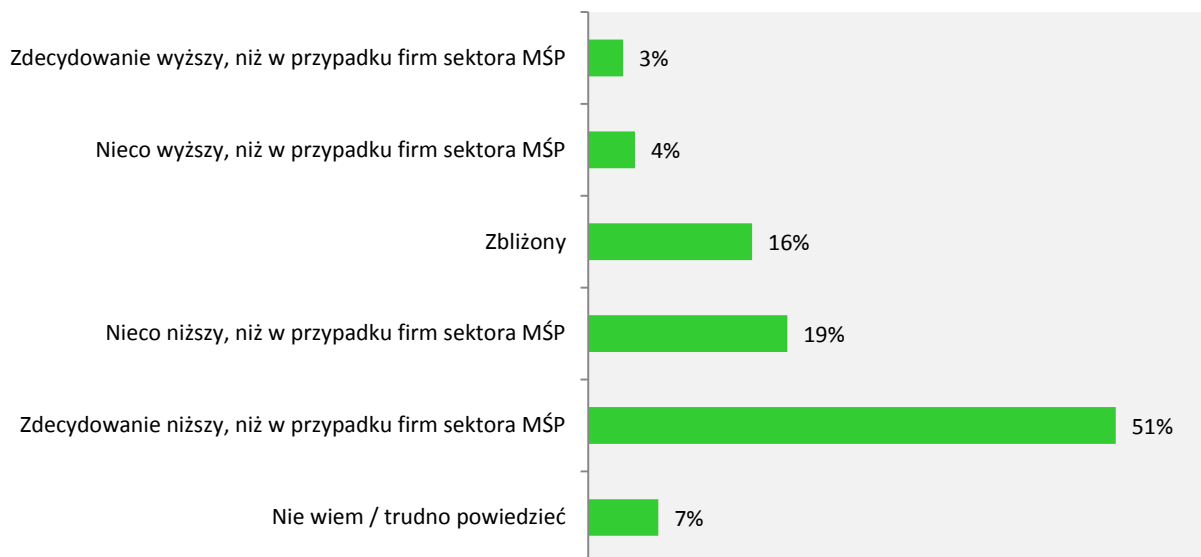

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Stanowiska respondentów, dotyczące oceny ryzyka w kredytowaniu rolników / gospodarstw rolnych i firm sektora rolno-spożywczego wynikają z ocen, dotyczących stanu kredytów zagrożonych w portfelach wobec innych grup kredytobiorców, pozyskujących kredyty w bankach spółdzielczych.

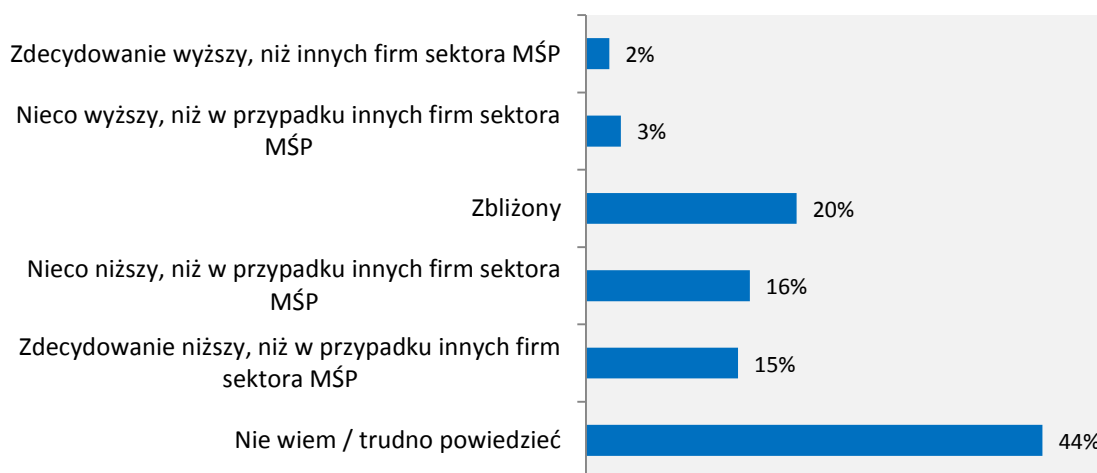
Generalnie, przeważają oceny, iż udział kredytów zagrożonych w przypadku finansowania rolników jest mniejszy w porównaniu do kredytobiorców sektora MŚP. Podobnie, przeważają oceny, że jest on niższy również niższy niż w segmencie przetwórstwa rolno-spożywczego.

Wykres 10. Przeciętny udział kredytów o standardzie „zagrożony” w grupie kredytów dla rolników (gospodarstw rolnych), w porównaniu z kredytami gospodarczymi udzielonymi firmom sektora MŚP⁴¹ był:

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Wykres 11. Przeciętny udział kredytów o standardzie „zagrożony” w grupie kredytów dla przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego, w porównaniu z kredytami gospodarczymi udzielonymi MŚP działającym w innych branżach był:

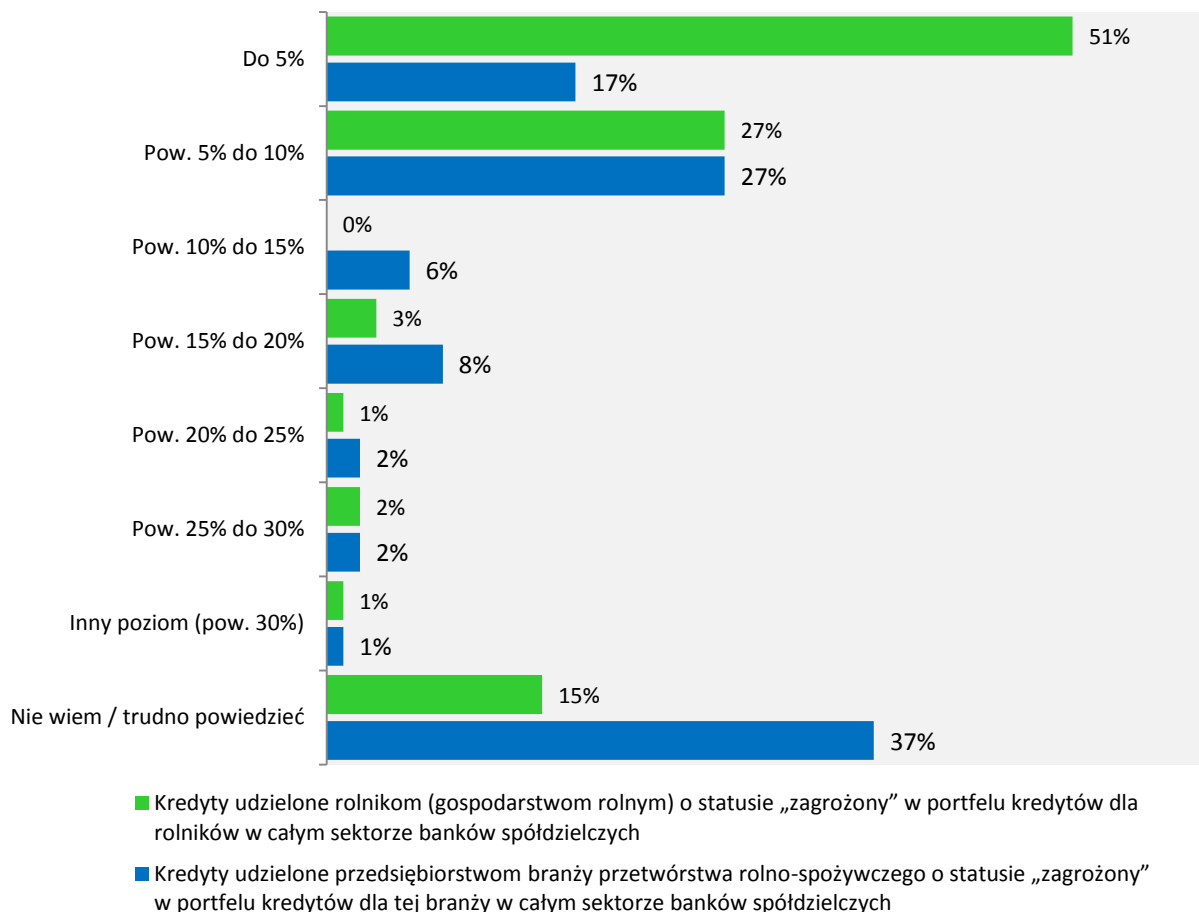

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Respondenci badania poproszeni zostali o oszacowanie udziału kredytów zagrożonych, udzielonych rolnikom (gospodarstwom rolnym) i firmom przetwórstwa rolno-spożywczego przez banki spółdzielcze w całym portfelu kredytów dla obu tych grup.

⁴¹ W pytaniu poproszono o ogólne oszacowanie odnoszące się do lat 2016-2018 (podobnie, jeśli chodzi o przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego – Wykres 11).

Wykres 12. Udział kredytów dla rolników (gospodarstw rolnych) i kredytów dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o statusie „zagrożony” w portfelu kredytów dla obu ww. grup w sektorze banków spółdzielczych

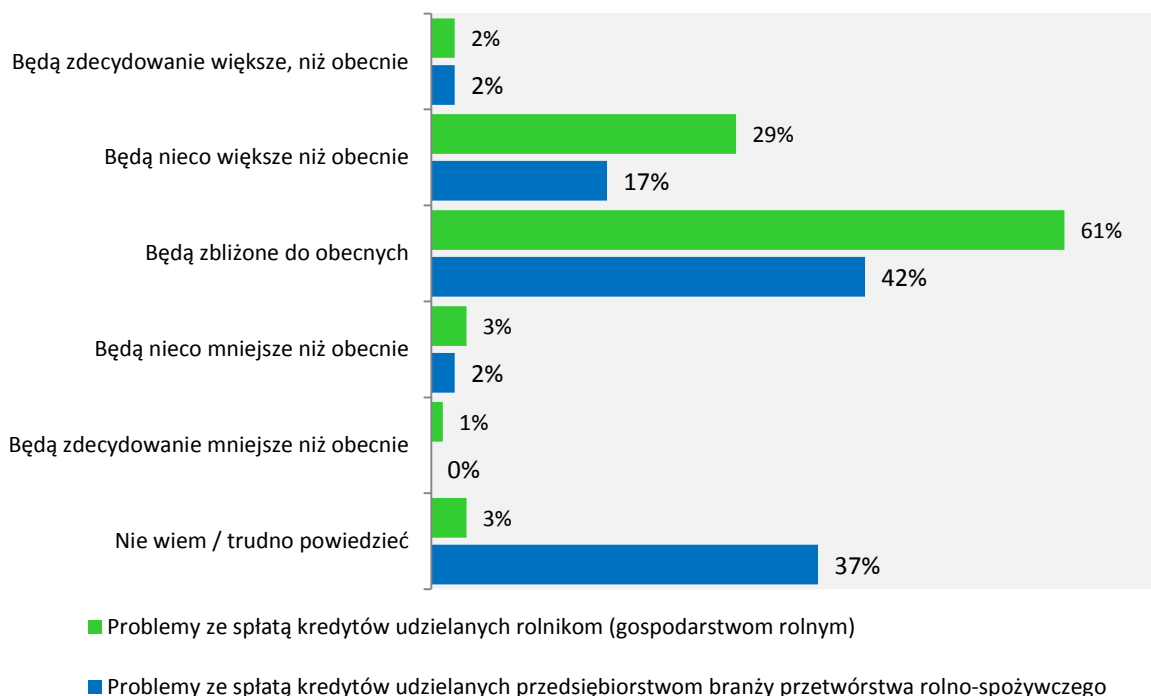
Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Dane zaprezentowane na poprzednim wykresie wskazują na dominujące oszacowania udziału kredytów zagrożonych na poziomie do 5% i w przedziale 5%-10% portfela kredytowego (tych grup kredytobiorców). Udział kredytów zagrożonych w segmencie firm przetwórstwa rolno-spożywczego, mieszczący się w przedziale 5%-10% wskazywany jest przez większą liczbę banków, niż udział do 5%. Wynik ten wskazuje, że jakość kredytów udzielonych firmom przetwórstwa rolno-spożywczego częściej oceniana jest jako gorsza, w porównaniu do kredytów dla rolników. Oszacowanie (średniego) udziału kredytów zagrożonych dla kredytów udzielanych rolnikom wynosi ok. 5,95%, a dla kredytów udzielanych przedsiębiorcom branży rolno-spożywczej kształtuje się na poziomie 9,51%. Widać więc wyraźnie wyższy poziom udziału kredytów zagrożonych w przypadku przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego.

Respondenci badania CAWI poproszeni zostali o sformułowanie prognoz w sprawie kształtowania się jakości portfeli kredytów udzielanych rolnikom / gospodarstwom rolnym i przedsiębiorstwom przetwórstwa rolno-spożywczego. Choć najczęściej przedstawiciele

banków stoją na stanowisku, że jakość portfela kredytowego będzie podobna do obserwowanej obecnie, to jednak występuje dość znaczny odsetek banków, które przewidują pewne pogorszenie jakości kredytów (udział tych pesymistycznych przewidywań jest wyższy w odniesieniu do kredytów dla rolników).

Wykres 13. Prognoza średniookresowa, dotycząca jakości kredytów udzielanych rolnikom (gospodarstwom rolnym) lub przedsiębiorstwom branży przetwórstwa rolno-spożywczego – czy problemy ze spłatą kredytów:

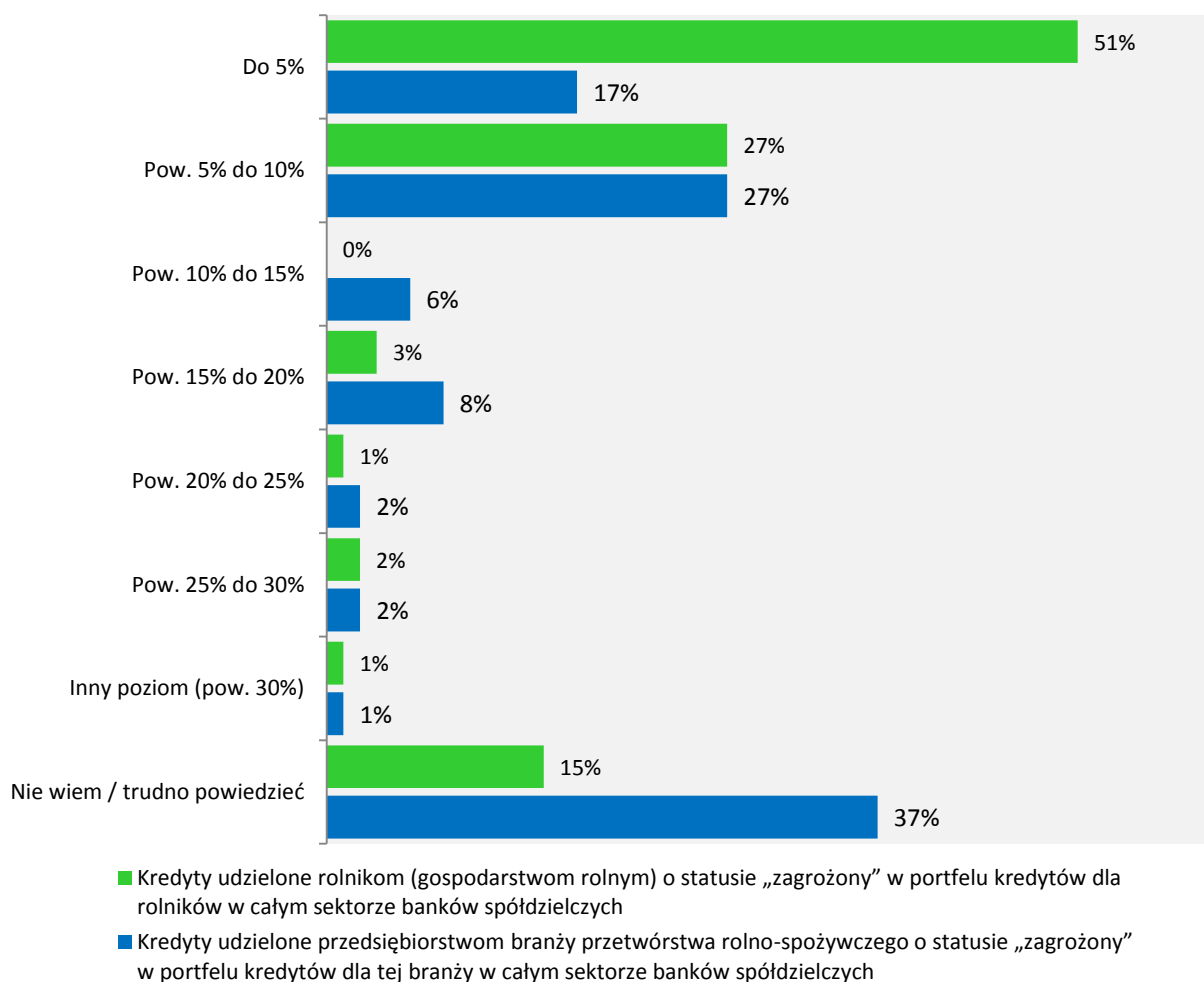

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

Przedstawiciele większości banków prognozują (Wykres 14), że na koniec 2020 r. udział kredytów zagrożonych udzielonych rolnikom / gospodarstwom rolnym oraz przedsiębiorstwom przetwórstwa rolno-spożywczego w całym portfelu takich kredytów nie przekroczy 10% (stanowisko takie reprezentuje blisko 80% badanych banków spółdzielczych w odniesieniu do kredytów rolniczych oraz 44% w przypadku kredytów dla firm z branży przetwórstwa rolno-spożywczego – przy czym, w tym ostatnim przypadku, znaczna część banków prognozuje udział kredytów zagrożonych w przedziale od 5% do 10%).

Na większe udziały kredytów zagrożonych w portfelach wskazuje już zdecydowanie mniejsza liczba banków spółdzielczych, aczkolwiek obecne są opinie, że kredyty zagrożone stanowią mogą nawet ponad 25% portfela – opinie takie występują jednak jednostkowo).

Wykres 14. Prognozowana jakość kredytów na koniec 2020 r. – udział kredytów zagrożonych w portfelu prognozowany przez banki spółdzielcze

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89.

5.2.4 Efekty programu gwarancyjnego

Przedstawiciele badanych banków wypowiedzieli się również na temat spodziewanych efektów uruchomienia programu gwarancyjnego, służącego zabezpieczeniu kredytów dla rolników / gospodarstw rolnych oraz przedsiębiorstw branży rolno-spożywczej (Wykres 15). Dwa główne spodziewane efekty uruchomienia instrumentu gwarancyjnego to:

- ograniczenie wymogów stawianych kredytobiorcy przez bank kredytujący, z uwagi na wysoki udział gwarancji w zabezpieczeniu kapitału kredytu (gwarancja zapewne nie wyeliminuje żądań dodatkowego zabezpieczenia, ale na pewno ograniczy ich zakres).
- pojawienie się nowych klientów (kredytobiorców), dotąd nieobsługiwanych z uwagi na brak zabezpieczeń lub też nie podejmujących próby pozyskania

finansowania ze względu na przeświadczenie o konieczności, a jednocześnie braku możliwości jego zabezpieczenia.

Wykres 15. Najczęściej wskazywane efekty uruchomienia instrumentu gwarancyjnego, zabezpieczającego zobowiązania z tytułu kredytów udzielanych rolnikom i przedsiębiorstwom przetwórstwa rolno-pożywczego

Źródło: CAWI banków spółdzielczych, n=89

Inne efekty, uwypuklane przez przedstawicieli banków spółdzielczych wskazywane już były stosunkowo rzadziej.

Warto jednak zauważyć, iż oczekiwane są również następujące efekty:

- wzrost wartości wnioskowanych kredytów (efekt, wynikający z redukcji wymagań w zakresie udostępnienia zabezpieczeń własnych kredytobiorcy),
- chęć zaciągania kredytów na dłuższe okresy, jak również
- daleko idąca (a nawet całkowita) eliminacja problemu braku wystarczających zabezpieczeń po stronie kredytobiorcy.

Główne ustalenia z badania ankietowego banków spółdzielczych:

- 1) Banki spółdzielcze powszechnie dysponują ofertą kredytową w zakresie finansowania potrzeb inwestycyjnych i obrotowych, dedykowaną rolnikom / gospodarstwom

rolnym; w odniesieniu do przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, oferta tego typu (dedykowana) występuje zdecydowanie rzadziej.

- 2) Oszacowane, oczekiwane średnie wartości kredytów wynoszą:
  - w przypadku kredytów wnioskowanych przez rolników / gospodarstwa rolne:
    - kredyt obrotowy $\approx$ 207 tys. zł,
    - kredyt inwestycyjny $\approx$ 651 tys. zł,
  - w przypadku kredytów dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego:
    - kredyt obrotowy $\approx$ 534 tys. zł,
    - kredyt inwestycyjny $\approx$ 1,58 mln zł,
- 3) W portfelu kredytów inwestycyjnych, zarówno w segmencie kredytów inwestycyjnych dla rolników / gospodarstw rolnych, jak i firm branży przetwórstwa rolno-spożywczego, dominują kredyty o długim okresie zapadalności (powyżej 9 lat).
- 4) Zapotrzebowanie na instrument gwarancyjny występuje, przy czym z badania banków spółdzielczych wynika, iż jest ono umiarkowane co do skali (znacząca część banków ocenia, iż potrzeba taka dotyczy maksymalnie do 20% portfela składanych wniosków – w przypadku kredytów dla rolników stanowisko takie wyraża ok. 72% badanych banków spółdzielczych, a w przypadku kredytów dla firm przetwórstwa rolno spożywczego – ok. 35%).
- 5) W ocenie banków spółdzielczych kredytowanie rolników / gospodarstw rolnych obarczone jest mniejszym ryzykiem niż kredytowanie przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego; z kolei ryzyko finansowania tych ostatnich podmiotów jest podobne do ryzyka kredytowania sektora MŚP (tj. wszelkich firm działających w innych branżach).
- 6) Zdecydowana większość banków szacuje udział finansowania zagrożonego w segmencie kredytów dla rolników / gospodarstw rolnych oraz kredytów dla przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego w przedziale do 10% (portfela kredytowego dla tych dwóch grup klientów).

Oszacowane średnie wynoszą:

  - $\approx$ 6,0 % dla kredytów udzielonych rolnikom / gospodarstwom rolnym oraz
  - $\approx$ 9,5% dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego (dane dla tych ostatnich uznajemy jednak za mało precyzyjne z uwagi na znaczny udział w badaniu odpowiedzi „nie wiem / trudno powiedzieć”).
- 7) W większości banki spółdzielcze prognozują średniookresowo, że jakość kredytów udzielonych rolnikom oraz przedsiębiorstwom przetwórstwa rolno-spożywczego będzie podobna do obecnej; zauważyć jednak można wyraźny udział opinii, że udział kredytów zagrożonych będzie jednak umiarkowanie wzrastać („problemy ze spłatą kredytów będą nieco większe niż obecnie”).

- 8) Dominują prognozy, że na koniec 2020 r. udział kredytów zagrożonych mieścić się będzie w przedziale do 10% wartości portfela kredytowego dla obu grup odbiorców (rolników oraz firm przetwórstwa rolno-spożywczego); jednak, w tych granicach, udział kredytów zagrożonych w przedziale 5%-10% będzie większy w przypadku segmentu gospodarczego – przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego.
- 9) Najczęściej oczekiwane efekty, będące wynikiem uruchomienia instrumentu gwarancyjnego to:
- ograniczenie stawianych przez banki wymogów w zakresie zabezpieczeń,
  - pojawienie się nowych dla banku klientów.

Powyższe dwa główne efekty dotyczyć będą w podobnym stopniu kredytów kierowanych do rolników / gospodarstw rolnych, jak również firm branży przetwórstwa rolno-spożywczego.

6 Ocena ryzyka instrumentu gwarancyjnego przewidzianego w ramach PROW oraz oszacowanie wielkości mnożnika

Przedstawione wcześniej dane dotyczące jakości kredytów dla gospodarstw rolnych oraz dla sektora przetwórstwa rolno-spożywczego powinny pozwolić na ocenę ryzyka gwarancji w związku z uruchamianym dla tych obu grup ze środków PROW instrumentem gwarancyjnym. Zanim jednak zaproponujemy konkretne rozwiązania, namysłu wymaga kwestia jaka część gwarantowanych kredytów będzie skierowana do rolników, jaka zaś do sektora przetwórstwa rolno-spożywczego. Problem ten ma bardzo istotne znaczenie z punktu widzenia oceny ryzyka gwarancji. Jak pisaliśmy już wcześniej, udział zagrożonych kredytów dla obu grup ostatecznych odbiorców różni się dość znacznie, stąd też szacunki udziału obu grup w ostatecznym portfelu gwarancji są kluczowe dla wyznaczenia ostatecznego poziomu ryzyka gwarancji proponowanego instrumentu.

Poniżej krótko podsumowujemy argumenty za znaczącym udziałem w portfelu gwarancji obu typów podmiotów.

Tabela 8. Argumenty przemawiające za znaczącym zainteresowaniem ofertą gwarancji ze strony obu kluczowych grup ostatecznych odbiorców

Rolnicy		Sektor przetwórstwa rolno-spożywczego	
Za	Przeciw	Za	Przeciw
Znaczna liczba podmiotów mogąca być zainteresowana gwarancjami, niezbędnymi w związku z potrzebami w zakresie pozyskiwania finansowania zewnętrznego	Niskie ryzyko tego typu kredytów, skutkujące ograniczeniem wymogów dotyczących ich zabezpieczenia.	Znaczna liczba podmiotów mogąca być zainteresowana dużymi wartościami gwarancjami, niezbędnymi w związku z potrzebami w zakresie pozyskiwania finansowania zewnętrznego	Możliwość korzystania z oferty innych programów gwarancyjnych i poręczeniowych.
Brak oferty gwarancji dla rolników (poza COSME).	Niechęć do płacenia prowizji z tytułu pozyskanej gwarancji.	Wyższe ryzyko kredytowania tej grupy przedsiębiorstw.	W przypadku części firm większych rozmiarów (średnich) możliwość zabezpieczania kredytów własnym majątkiem.
Problemy wynikające z obecności przepisów dotyczących egzekucji z majątku gospodarstwa rolnego (ograniczenia przedmiotu egzekucji).	Elastyczne podejście do zabezpieczeń przez dominujące na rynku banki spółdzielcze.	W sektorze MŚP (szczególnie firmy mikro i małe) często niska wartość majątku rzeczowego, nadającego się jako zabezpieczenie	

Rolnicy		Sektor przetwórstwa rolno-spożywczego	
Za	Przeciw	Za	Przeciw
		pozyskiwanych kredytów.	
Duże znaczenie dla sektora banków spółdzielczych gwarancji BGK ⁴² , ze względu na możliwość pomniejszenia dzięki niej podstawy tworzenia rezerw.			

Źródło: Opracowanie własne.

Ze względu na to, że – jak rozumiemy – instrument gwarancyjny w ramach PROW 2014-2020 będzie mieć charakter jednolity (ten sam instrument będzie skierowany do obu grup odbiorców ostatecznych: rolników oraz przedsiębiorstw sektora przetwórstwa rolno-spożywczego) niezbędne jest przyjęcie pewnych założeń, co do udziału obu grup w portfelu gwarancji. Poniżej prezentujemy zatem kluczowe założenia:

- kredyty dla sektora rolno-spożywczego będą wyraźnie większe wartościowo, co wynika zarówno z tego, że odpowiednie limity w ramach instrumentu będą znacząco wyższe (maksymalna wartość kredytu to 10 mln zł, wobec 5 mln zł w przypadku rolników), a także z uwagi na to że w tym sektorze generalnie większy jest udział firm operujących na większą skalę,
- przeciętny udział gwarancji w kredycie będzie dla obu grup identyczny,
- zakładamy, że (tak jak jest to prezentowane obecnie) od obu grup ostatecznych odbiorców będzie pobierana jednolita prowizja za udzielenie gwarancji w wysokości 0,5% kwoty gwarancji rocznie,
- analogicznie zakładamy, że dla obu grup ustalone zostaną zbliżone wymogi (z uwzględnieniem tego, że są to jednak podmioty działające na nieco innych zasadach), jeżeli chodzi o liczbę i zakres wymaganych dokumentów formalnych, związanych z pozyskiwaniem gwarancji.

Na podstawie powyższych danych proponujemy następujące oszacowanie ryzyka gwarancji oraz mnożnika. Mianowicie, można przyjąć, że większość danych dotyczących poziomu kredytów zagrożonych w sektorze rolnictwa oscyluje pomiędzy 3% i 6%, przy czym jakość tego portfela ulega stopniowemu, ale stałemu pogarszaniu. Stąd też, kierując się zasadą ostrożnej (a więc konserwatywnej) oceny oraz biorąc pod uwagę negatywne trendy proponujemy, aby oczekiwane ryzyko kredytowania sektora rolnego ustalić na poziomie 7%. Z kolei większość ocen ryzyka dla portfela kredytów przedsiębiorstw sektora rolno-

⁴² Przyjmujemy, że będzie to gwarancja bez limitu wypłat (bez „cap”).

spożywczego (lub dla całego sektora MŚP, niezależnie od branży) oscyluje pomiędzy 11 i 15%. W tym przypadku zatem proponujemy ryzyko oczekiwane przyjąć na poziomie 15%.

W obu przypadkach ryzyko nieoczekiwane, wiążące się ze zmianami koniunktury gospodarczej (a w przypadku kredytów dla gospodarstw rolnych także ryzyka niekorzystnego obrotu sytuacji, związanego z ograniczeniami w egzekucji) lub też niekorzystnymi zjawiskami pogodowymi, proponujemy przyjąć na poziomie 10%, w takim przypadku ryzyko dla kredytów dla rolnictwa wynosiłoby 17%, a dla kredytów dla sektora rolno-spożywczego 25%.

Kolejną kwestią jest oszacowanie udziału w całym portfelu gwarancji kredytów dla gospodarstw rolnych oraz dla podmiotów przetwórstwa rolno-spożywczego (naturalnie w ujęciu wartościowym, a nie liczbowym). Generalnie, biorąc pod uwagę to, że kredyty dla firm przetwórstwa rolno-spożywczego są przeważnie większe wartościowo (analogicznie odpowiednio wyższe są limity gwarancji) nieco arbitralnie przyjmujemy, że gwarancje dla sektora przedsiębiorstw rolno-spożywczego będą stanowić 70% wartości portfela, a dla gospodarstw rolnych 30%. W związku z tym łączne ryzyko gwarancji wynosi (przy tych założeniach) 22,6%⁴³, można je zatem zaokrąglić do wielkości **23%**.

Jeżeli chodzi o, niezbędny do wyliczenia wielkości mnożnika, średni udział gwarancji w kapitale kredytu, proponujemy przyjąć, że udział ten wyniesie 75% (co przy maksymalnym dopuszczalnym udziale gwarancji w kredycie wynoszącym 80% wydaje się uzasadnione). W związku z tym ostateczny mnożnik będzie wynosić 5,80.

Podsumowanie wyników prezentuje poniższa tabela.

Tabela 9. Oszacowanie ryzyka gwarancji i mnożnika dla instrumentu gwarancyjnego PROW 2014-2020

	Gospodarstwa rolne	Firmy sektora rolno-spożywczego
Ryzyko oczekiwane	7%	15%
Ryzyko nieoczekiwane	10%	10%
Łączne ryzyko	17%	25%
Udział gwarancji w portfelu	30%	70%
Łączne ryzyko dla całego instrumentu gwarancyjnego PROW	(≈22,6%), przyjęto 23% Jako wynik: (17% x 30%) + (25% x 70%)	
Wartość mnożnika	5,80 Jako wynik: 1 / 23% / 75%	

Źródło: opracowanie własne.

⁴³ Zastosowaliśmy opisany wcześniej wzór na oszacowanie ryzyko, proporcjonalnie uwzględniając ryzyko obu rodzajów kredytów.

Załączniki (zestawienie wywiadów i warsztatów)

- ❖ Lista wywiadów indywidualnych
- ❖ Źródła
- ❖ Spis tabel

 Lista wywiadów indywidualnych z interesariuszami instrumentu gwarancyjnego PROW 2014-2020

Lp.	Kategoria respondenta ⁴⁴	Instytucja	Data wywiadu
1.	BAN	Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	2019-02-27
2.	BAN	SGB-Bank S.A.	2019-03-06
3.	BAN	Bank Spółdzielczy w Białej Rawskiej	2019-03-11
4.	BAN	BGŻ BNP Paribas S.A.	2019-03-05
5.	BAN	Nest Bank S.A.	2019-03-14
6.	BAN	Santander Bank Polska S.A.	2019-02-28
7.	BAN	Bank Spółdzielczy w Jarocinie	2019-03-05
8.	BAN IP	Krajowy Związek Banków Spółdzielczych	2019-03-06
9.	BAN IP	Związek Banków Polskich	2019-03-07
10.	FP	Polski Związek Funduszy Pożyczkowych	2019-03-04
11.	FPK	Krajowe Stowarzyszenie Funduszy Poręczeniowych	2019-03-06
12.	IC	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	2019-03-12
13.	IC	Bank Gospodarstwa Krajowego, Departament Gwarancji i Poręczeń	2019-03-01
14.	IC	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa / Departament Wsparcia Krajowego	2019-02-21
15.	IC	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa / inne departamenty	2019-02-21
16.	IF	Samorządowy Fundusz Poręczeń Kredytowych Sp. z o.o.	2019-03-05
17.	IF	Działdowska Agencja Rozwoju S.A. w Działdowie	2019-03-08
18.	OR	Wielkopolska Izba Rolnicza	2019-03-11
19.	OR	Krajowy Związek Grup Producentów Owoców i Warzyw – Spółdzielnia Osób Prawnych	2019-02-26
20.	OR	Związek Sadowników Rzeczypospolitej Polskiej	2019-03-11

⁴⁴ Legenda: IC – instytucje centralne, BAN – banki, BAN IP – instytucje przedstawicielskie sektora bankowego, OR – organizacje rolnicze i przetwórstwa rolno-spożywcze, PB – potencjalni odbiorcy ostateczni oferty gwarancyjnej PROW, IF – pozabankowe instytucje finansowe, FP – instytucja przedstawicielska sektora pozabankowych funduszy pożyczkowych, FPK – instytucja przedstawicielska pozabankowych funduszy poręczeniowych.

Lp.	Kategoria respondenta ⁴⁴	Instytucja	Data wywiadu
21.	OR	Krajowa Rada Izb Rolniczych	2019-03-05
22.	PB	Rolnik – hodowca bydła mlecznego, rolnik gospodarujący na areale ≈ 50 ha	2019-03-08
23.	PB	Rolnik – hodowla trzody chlewnej, rolnik gospodarujący na areale ≈ 80 ha	2019-03-08
24.	PB	Masarnia SKRUPIE (mikroprzedsiębiorstwo), woj. warmińsko-mazurskie, powiat działdowski	2019-03-08

Źródła zastane

Literatura

- (1) „Ex-ante assessment methodology for financial instruments in the 2014-2020 programming period. General methodology covering all thematic objectives”, European Commission, European Investment Bank, Version 1.2 - April 2014.
- (2) „Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i banków zrzeszających w trzech kwartałach 2018 r.” Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa, luty 2019 r.
- (3) „Instrukcja uzupełniająca pakiet FINREP jednostkowy (FINPL)”, Narodowy Bank Polski, styczeń 2019 r.
- (4) „Kredyt trendy” Raport półroczny, Rok 2018 I półrocze, Biuro Informacji Kredytowej, Warszawa 2018.
- (5) „Monitoring banków 2017”, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018 r.
- (6) „Ocena ex-ante ryzyka dla gwarancji w ramach finansowania ze środków UE na lata 2014-2020 przedsięwzięć w zakresie realizacji celów tematycznych: wzrost konkurencyjności sektora MŚP oraz wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji w przedsiębiorstwach”, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2014 r.
- (7) „Ocena ex-ante zasadności zastosowania instrumentów finansowych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020”, MRiRW, styczeń 2019 r.
- (8) „Ocena ex ante ryzyka dla zastosowania instrumentów finansowych o charakterze gwarancyjnym oferowanych podmiotom ekonomii społecznej w ramach POWER”, PAG Uniconsult na zlecenie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2015 r.
- (9) „Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020”, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2018 r.
- (10) „Prognoza 2019. Fala – styczeń 2019”, raport badawczy z badania e-Agribus przeprowadzonego przez Martin & Jacob na zlecenie Banku BGŻ BNP Paribas, 2019.
- (11) „Raport o sytuacji banków w 2017 r.”, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2018 r.
- (12) „Raport o sytuacji ekonomicznej banków – banki 2017 r.”, Warszawski Instytut Bankowości / Związek Banków Polskich, Warszawa, kwiecień 2018 r.
- (13) „Rola banków polskich dla finansowania sektora rolnego i obszarów wiejskich w Polsce”, Związek Banków Polskich, Warszawa, październik 2016 r., także: prezentacja A. Lewickiego, 24.10.2016 r.
- (14) „Sprawozdanie z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za 2017 rok”, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Warszawa 2018 r.

- (15) „Sytuacja sektora bankowego w okresie I-IX 2018 r.”, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2018 r.
- (16) „Uzupełnienie oceny ex-ante instrumentów finansowych w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa w zakresie analizy możliwości wykorzystania instrumentów o charakterze gwarancyjnym”, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2017 r.
- (17) „Wyniki standardowe polskiego FADN – rok obrachunkowy 2017” (broшуra), Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2019.
- (18) Z Floriańczyk, D. Osuch, R. Płonka „Wyniki Standardowe 2017 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część II - Analiza Wyników Standardowych”, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2019 r.

Dokumenty prawne

- (1) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006, Dz. Urz. UE L 347/320 z dnia 20.12.2013 r. (tzw. Rozporządzenie Ogólne).
- (2) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r. w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego Unii, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1296/2013, (UE) nr 1301/2013, (UE) nr 1303/2013, (UE) nr 1304/2013, (UE) nr 1309/2013, (UE) nr 1316/2013, (UE) nr 223/2014 i (UE) nr 283/2014 oraz decyzję nr 541/2014/UE, a także uchylające rozporządzenie (UE, Euratom) nr 966/2012 z dnia 18 lipca 2018 r. (Dz. Urz. UE L Nr 193, str. 1)
- (3) Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) nr 480/2014 z dnia 3 marca 2014 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, Dz. Urz. UE L 138/5 z dnia 03.03.2014 r.
- (4) Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/2393 z dnia 13 grudnia 2017 r. zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), (UE) nr 1306/2013 w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania, (UE) nr 1307/2013 ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej, (UE) nr 1308/2013 ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz (UE) nr 652/2014 ustanawiające przepisy w zakresie zarządzania wydatkami odnoszącymi się do łańcucha żywnościowego, zdrowia zwierząt i dobrostanu zwierząt oraz dotyczącymi zdrowia roślin i materiału przeznaczonego do reprodukcji roślin, Dz. Urz. UE L 350/15 z dnia 29.12.2017 r.
- (5) Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, tekst jed. Dz. U. z 2018 r. poz. 1405.
- (6) Ustawa z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, tekst jed. Dz. U. z 2017 roku, poz. 2137.

- (7) Ustawa z dnia 22 lutego 2019 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2019 r., poz. 504).
- (8) Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia przedmiotów należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo, które nie podlegają egzekucji z dnia 5 lipca 2017 r., Dz.U. z 2017 r. poz. 1385.
- (9) Obwieszczenie Komisji w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE do pomocy państwa w formie gwarancji, Dz. Urz. UE C 155/10 z dnia 20.06.2008 r.

Źródła internetowe

- (1) „Dane finansowe sektora bankowego” (dane – styczeń 2019), Narodowy Bank Polski, http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniezna_i_bankowa/naleznosci.html
- (2) <http://www.krir.pl/2014-01-03-03-24-03/pozostale/5369-opinie-do-egzekucji-komornicznych-definicja-stada-podstawowego#>
- (3) <https://www.bgk.pl/przedsiębiorstwa/poleczenia-i-gwarancje/>
- (4) <https://www.sgb.pl/>
- (5) <https://www.bankbps.pl/>
- (6) <https://www.bgzbnpparibas.pl>
- (7) <https://santander.pl>
- (8) <https://www.nestbank.pl/>
- (9) <https://www.arimr.gov.pl/pomoc-krajowa.html>
- (10) <http://www.kzbs.pl/>
- (11) <https://zbp.pl>
- (12) <https://www.fi-compass.eu/>

Spis tabel i wykresów

Tabele

Tabela 1.	Perspektywy badawcze w ocenie ex-ante ryzyka gwarancji (PROW 2014-2020)	8
Tabela 2.	Techniki gromadzenia danych w ocenie ryzyka gwarancji (PROW 2014-2020)	8
Tabela 3.	Szacunki ryzyka gwarancji oraz mnożnika kapitałowego w ramach zrealizowanych ocen ex ante ryzyka programów operacyjnych dla okresu programowania 2014-2020	13
Tabela 4.	Relacja pomiędzy wartością udzielonych gwarancji i poręczeń a wartością zabezpieczonego finansowania (kredytów i pożyczek) w ramach wybranych programów wsparcia	14
Tabela 5.	Udział kredytów zagrożonych w portfelach poszczególnych banków objętych wywiadami	22
Tabela 6.	Struktura i jakość należności kredytowych według danych bankowych (12 banków)	25
Tabela 7.	Portfel kredytowy – duże przedsiębiorstwa, MŚP, przedsiębiorstwa indywidualne i rolnicy / gospodarstwa rolne (w mld zł)	27
Tabela 8.	Argumenty przemawiające za znaczącym zainteresowaniem ofertą gwarancji ze strony obu kluczowych grup ostatecznych odbiorców	42

Tabela 9.	Oszacowanie ryzyka gwarancji i mnożnika dla instrumentu gwarancyjnego PROW 2014-2020	44
------------------	--	----

Wykresy

Wykres 1.	Kształtowanie się jakości portfela kredytowego banków od 2010 do końca 2018 r. roku z uwzględnieniem klasyfikacji kredytobiorców w podziale na: duże przedsiębiorstwa (DP), MŚP, przedsiębiorstwa indywidualne i rolników - należności ze stwierdzoną utratą wartości (faza 3), z zaznaczeniem linii trendu	23
Wykres 2.	Posiadanie przez bank wyodrębnionych produktów kredytowych dla rolników (gospodarstw rolnych)	28
Wykres 3.	Posiadanie przez bank wyodrębnionych produktów kredytowych dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego	28
Wykres 4.	Oczekiwana wielkość kredytu obrotowego i inwestycyjnego (rolnicy / gospodarstwa rolne).....	29
Wykres 5.	Oczekiwana wielkość kredytu obrotowego i inwestycyjnego (przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego)	30
Wykres 6.	Rozkład kredytów z uwagi na okres zapadalności w podziale na portfel kredytowy rolników / gospodarstw rolnych oraz przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego	31
Wykres 7.	W przypadku jakiej części wnioskujących do Państwa banku o kredyt rolników (gospodarstw rolnych) lub przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego występuje problem z zabezpieczeniem kredytu, który istotnie utrudnia lub wręcz uniemożliwia otrzymanie kredytu?	32
Wykres 8.	Subiektywna ocena ryzyka kredytowania rolników / gospodarstw rolnych wobec kredytowania sektora MŚP	33
Wykres 9.	Subiektywna ocena ryzyka kredytowania branży przetwórstwa rolno-spożywczego wobec kredytowania MŚP działających w innych branżach	34
Wykres 10.	Przeciętny udział kredytów o standardzie „zagrożony” w grupie kredytów dla rolników (gospodarstw rolnych), w porównaniu z kredytami gospodarczymi udzielonymi firmom sektora MŚP był:.....	35
Wykres 11.	Przeciętny udział kredytów o standardzie „zagrożony” w grupie kredytów dla przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego, w porównaniu z kredytami gospodarczymi udzielonymi MŚP działającym w innych branżach był:	35
Wykres 12.	Udział kredytów dla rolników (gospodarstw rolnych) i kredytów dla przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego o statusie „zagrożony” w portfelu kredytów dla obu ww. grup w sektorze banków spółdzielczych	36
Wykres 13.	Prognoza średniookresowa, dotycząca jakości kredytów udzielanych rolnikom (gospodarstwom rolnym) lub przedsiębiorstwom branży przetwórstwa rolno-spożywczego – czy problemy ze spłatą kredytów:	37
Wykres 14.	Prognozowana jakość kredytów na koniec 2020 r. – udział kredytów zagrożonych w portfelu prognozowany przez banki spółdzielcze.....	38
Wykres 15.	Najczęściej wskazywane efekty uruchomienia instrumentu gwarancyjnego, zabezpieczającego zobowiązania z tytułu kredytów udzielanych rolnikom i przedsiębiorstwom przetwórstwa rolno-pożywczego.....	39